

Grau de Filologia Catalana

Treball de Fi de Grau

Curs 2018-2019

Representació i Censura de l'Homosexualitat a la Literatura en català del Franquisme

NOM DE L'ESTUDIANT: Marc Arencón Llobet

NOM DEL TUTOR: Josep M. Murgades Barceló

Barcelona, 14 de Juny del 2019

Resum

Amb la victòria de l'exèrcit Franquista, l'homosexualitat a l'Estat Espanyol va ser primer silenciada, després perseguida i finalment mig tolerada, basant-se en criteris pseudocientífics i, sobretot, a la defensa dels preceptes morals. A la literatura, però, molts escriptors van aprofitar per parlar de les orientacions sexuals no normatives, alguns per a visibilitzar-les quan eren silenciades, altres per a reivindicar-ne la normalitat i alguns per seguir transmetent els ideals de la majoria de la societat i del. Sempre, evidentment, sota l'atenta mirada de la Censura, sovint arbitrària, que prohibia o autoritzava aquestes publicacions amb criteris sovint arbitraris.

Les representacions dels homosexuals a la literatura en català són reflex de la mentalitat que els autors van voler transmetre a la societat durant aquestes dècades. Alguns autoritzats, altres prohibits, ens parlen de la concepció social enfront de la governamental, i dels canvis de mentalitat que va experimentar el país durant els quaranta anys de govern franquista.

Paraules Clau: Homosexualitat, Literatura, Català, Censura, Homofòbia.

With the victory of the Francoist army, homosexuality in Spain was first silenced, then persecuted and finally tolerated, based on pseudo-scientific criteria and, above all, to the defense of moral precepts. In the literature, however, many writers took the opportunity to talk about non-normative sexual orientations, some to display them when they were silenced, others to claim their normality and some to continue transmitting the ideals of the majority of society and from. Always, obviously, under the watchful eye of Censorship, often arbitrary, that prohibited or authorized these publications with often arbitrary criteria.

The representations of homosexuals in literature in Catalan are a reflection of the mentality that the authors wanted to convey to society during these decades. Some authorized, others prohibited, speak of the social conception against the government, and the changes in mentality experienced by the country during the forty years of Franco's government.

Keywords: *Homosexuality, Literature, Catalan, Censorship, Homophobia*

Índex

1.	Introducció	5
1.1.	Context Històric	5
1.2.	Metodologia	8
1.3.	Agraïments	10
2.	Prefaci 1939-1946	11
3.	1946 – 1966: De la liberalització editorial a la Ley de Prensa e Imprenta	14
4.	1967-1975: De la Ley de Prensa e Imprenta a la mort de Francisco Franco	20
5.	1975-1977: De la mort de Franco a la fi de la Censura	38
6.	Conclusions	43
6.1.	Conclusions generals	43
6.2.	Aspectes a millorar	44
7.	Bibliografia	46
7.1.	De les obres analitzades	46
7.2.	Bibliografia complementària	48
7.3.	Webgrafia	49
7.4.	De les imatges	49
8.	Annex	51
8.1.	Sobre les obres descartades	51
8.2.	Estadístiques	52

1. Introducció

1.1. Context Històric

El període d'entreguerres va suposar, per a tota l'Europa Occidental, una obertura i normalització de l'homosexualitat que tenia com a ciutats pioneres París, Berlín i Londres. A l'Estat Espanyol, si bé no hi havia ni punt de comparació pel que fa a les reivindicacions coetànies dels països veïns, sí que es va viure una experiència prou similar. El 1932 se suprimien les persecucions a “sujetos de dudosa moral” que s'havien instaurat durant el govern de Primo de Rivera; i s'igualaven les penes entre els delictes sexuals d'heterosexuals i d'homosexuals. Alhora, començaven a arribar obres de Sigmund Freud¹ com *Tres assaigs de teoria sexual* (publicat en alemany el 1905 sota el títol *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* i traduïda per primer cop al castellà per Luís López-Ballesteros al 1922), que amb les seves propostes sobre la bisexualitat bàsica de tots els individus i l'eliminació del matís negatiu de la homosexualitat («El primer juicio sobre la inversión consistió en considerarla como un signo congénito de degeneración nerviosa [...] Varios hechos nos demuestran que los invertidos no pueden considerarse en este sentido como degenerados»²), contribuïen a un canvi en la concepció que se'n tenia. Alhora, aquestes concepcions també arribaven a la literatura de ficció, en la qual els homosexuals “bons” (aquells que mereixien tolerància i admiració) enfront dels dolents (viciosos i pervertits) n'eren els protagonistes, com ara les obres del premi Nobel André Gide. Però també al nostre país s'escriuien i es publicaven textos que eliminaven el matís de *malalt* i *criminal* a la paraula *homosexual*, com ara *Los estados intersexuales de la especie humana* (1929) de Gregorio Marañón, on es defensava que l'homosexualitat, tot i no ser l'orientació sexual més comuna, no podia ser curada ni havia de ser penalitzada per la llei; i s'escriuien composicions com *L'oda a Walt Whitman* (dins dels poemari *Poeta en Nueva York*, 1940) de Federico Garcia Lorca. Totes aquestes aportacions van generar un espai de tolerància relativa, on les interpretacions de les lleis eren més

¹ Luis López-Ballesteros y de Torres, germanista i traductor, va ser el primer a traduir les obres completes de Sigmund Freud de l'alemany original al castellà, després que José Ortega y Gasset n'encarregués la traducció al director de la editorial Biblioteca Nueva, José Ruiz-Castillo. Aquestes traduccions, que van constar de 17 exemplars publicats entre 1922 i 1934, van permetre a molts dels membres de la Generació del 1927 accedir a Freud.

² FREUD, Sigmund. *Tres ensayos sobre teoría sexual*. Traducció de Luis López Ballesteros y de Torres. Madrid: Alianza Editorial, 1972. Pàg. 8.

flexibles, i els intel·lectuals, com ara molts dels autors de la Generació del '27, van publicar obres homoeròtiques o fent apologia de l'homosexualitat.

Però la Guerra Civil va tallar bruscament tot aquest progrés. Amb la victòria feixista va començar un nou ordre que va tenir com un dels seus focus principals la defensa de la moralitat nacionalcatòlica, una moralitat on l'homosexualitat no hi tenia cabuda. A la legislació, el pes de les doctrines catòliques va passar a ser principal, i amb la modificació el 1954 de la *Ley de Vagos y maleantes* l'homosexualitat va tornar a ser perseguida, i els delictes sexuals homosexuals es pagaven més car que els heterosexuals. A part, qualsevol mena de suport popular havia desaparegut, ja que la majoria d'intel·lectuals que haurien pogut defensar la causa van haver d'exiliar-se per motius polítics.

Però quaranta anys donen per molt, i la Dictadura va tenir temps d'evolucionar, canviar i modificar-se al llarg de les dècades. Per això, tractar-ho com un "tot" o provar d'establir unes línies generals resultaria, a part de difícil, una absurditat. Si bé durant els primers anys de Dictadura es va prohibir qualsevol menció a l'homosexualitat, i posteriorment es va passar a permetre una publicitat homòfoba, a partir dels 60 va començar a néixer una cultura homosexual que, evidentment a la clandestinitat, va obrir la porta a la normalització que tindria com a punt culminant el "boom" dels setanta.

Aquest Treball Final de Grau neix amb l'objectiu de veure com la literatura en llengua catalana va provar de plasmar aquesta realitat tan canviant al llarg de les dècades, és a dir, la forma com els autors van crear a les seves ficcions representacions de personatges homosexuals, retratant la realitat o la mentalitat de l'època. Alguns van fer propostes modernes i reivindicatives, aproximant-se a les línies més avançades d'altres països; altres van provar de normalitzar una situació encara molt estigmatitzada; i alguns van seguir les línies ideològiques que marcava l'Església i el Govern, per tal de transmetre el mateix missatge als seus lectors.

Però si parlem de literatura i franquisme, cal fer una menció obligada a la censura. La instauració de l'aparell censor des dels primers dies del govern franquista va estar centrat en l'erradicació de tot allò que fos contrari als preceptes del règim *nacionalcatòlic*. La censura és reflex de la ideologia canviant del govern mencionada abans, amb uns preceptes que van anar alternant-se al llarg de les dècades. A tall d'exemple, podríem mencionar l'obra *Se'n va un estrany* de Manuel de Pedrolo, que ens

serveix d'exemple per veure com va anar movent-se el focus de la Censura: a la seva primera edició del 1965 la «actitud del autor respecto al catalanismo» va comportar-li un seguit de restriccions, mentre que el 1973 el lector va trobar a la mateixa novel·la que les «escenas eróticas que nunca llegan a ser obscenas ni escabrosas aunque sí inconvenientes»³ resultaven ofensives, motiu de censura. És una mostra de com, tot i comptar amb unes directrius (ambigües en alguns casos), l'aparell censor mostrava aleatorietat a l'hora de classificar les obres que s'hi enviaven.

Tenint en compte el que s'ha explicat sobre els canvis d'enfocament respecte a l'homosexualitat (i de fet, sobre tants altres temes) durant la Dictadura, a l'hora d'examinar les diverses obres (els criteris de selecció de les quals comentarem a continuació) s'ha optat per fer-ne una classificació cronològica dividint el període en tres parts delimitades, similar a la que altres historiadors han fet servir a l'hora de parlar de la Censura franquista.

La primera part aniria del 1946 al 1966. Si bé la Dictadura s'establia el 1939, fins al 1946 va estar prohibida l'edició i la publicació de llibres en català, raó per què aquests anys, als quals se'ls farà una breu menció, no estan inclosos en el treball en si. Comencem, doncs, el 1946, amb l'autorització a publicar llibres en català, i finalitza el 1966, quan la nova llei de premsa permet saltar-se la censura a les editorials que així ho considerin, i deixar-la en els casos de censura voluntària o autocensura.

La segona etapa comença el 1966 i finalitza al 1975, amb la mort de Francisco Franco com a data clau per marcar la fi del període. És l'època en la qual Espanya s'obre, neix la cultura homosexual i hi ha el "boom" dels setanta, en una societat cada cop més oberta.

El període 1975-1978 delimitarà l'última part del treball, ja que encara que Franco morís al 1975, la Censura va continuar en actiu fins al 1978. Són tres anys, el període més breu del treball, però que ens presenten quina va ser la realitat plasmada a la literatura durant part de la Transició.

³ Aquests comentaris delsensors son recollits per Lidwina M. Van den Hout-Huijben a *El rojo crítico: Expansión de la literatura catalana bajo censura (1962-1977)*

Partint d'aquesta organització, l'interès del treball serà analitzar la literatura escrita en català que contingui personatges homosexuals i que fos escrita o publicada sota la censura. Partirem, en l'anàlisi, de dos punts bàsics:

- Analitzar en quina mesura les obres de ficció reflecteixen la realitat de l'homosexualitat a l'època, els prejudicis i estigmes que hi havia però també els seus suports, els ambients on es desenvolupava i les relacions que mantenia amb la societat.
- Quina va ser la resposta de la Censura a totes aquestes ficcions, en quin grau o com van ser censurades, per què van ser autoritzades o prohibides i els comentaris que els censors hi van fer al respecte.

1.2. Metodologia

L'objecte d'estudi d'aquest Treball de Final de Grau, doncs, són els personatges homosexuals de la literatura en català durant el Franquisme. És per això que s'han descartat aquelles obres que no fossin de ficció, com ara assaigs, estudis o enciclopèdies i diccionaris, a les quals potser es farà alguna referència al llarg del treball, però que no serà la prioritat. Per altra banda, tampoc no s'han tingut en compte les traduccions, ja que l'objectiu era veure què pensaven els autors en català. L'ordre que s'ha seguit per a elaborar aquest treball ha estat el següent:

- 1- **Recerca:** El primer pas ha consistit a crear un corpus de base a partir del qual poder fer la comparativa, i per tant ha calgut buscar totes aquelles obres que fessin referència a l'homosexualitat durant el franquisme. Per a fer-ho, s'ha utilitzat:
 - a. Els sumaris de censors franquistes: A partir dels comentaris dels censors, s'anaven destriant les obres catalogades com a "homosexuals" per la censura. Han entrat en joc els estudis i publicacions sobre la Censura a Espanya i a Catalunya.
 - b. Entrevistes: S'ha demanat per referències bibliogràfiques a autors i estudiosos del tema.
 - c. Referències dins les mateixes obres: Sovint els mateixos autors feien referència a altres obres, pròpies o externes, amb temes semblants.

Cal comentar que, a l'hora de fer-ne la recerca, s'han pres en consideració solament les obres que van ser escrites originàriament en català, és a dir, que s'han descartat les traduccions, ja que un dels interessos del treball és veure les actituds dels escriptors d'aquí, no estrangers. Per altra banda, sols s'han considerat les obres de ficció, no els assajos científics o de divulgació, les entrades enciclopèdiques o definicions, ni els estudis i estadístiques. Si bé s'han tingut en compte a l'hora de parlar del context i s'hi faran referències, no seran el centre d'estudi.

- 2- **Tria i classificació:** Un cop reunida la bibliografia inicial, que evidentment sempre ha sigut factible de rebre noves incorporacions, es va procedir a fer-ne la classificació per èpoques. El treball, com ja s'ha dit, s'ha estructurat en tres parts: del 1946 al 1966, del 1966 al 1975, i del 1975 fins al 1978. Un cop feta la classificació dels títols, es va haver de fer una tria selectiva a mesura que les obres eren llegides i se n'extreien els punts bàsics, ja que el volum d'obres trobades (que sobrepassa els setanta volums) era prou extens com per a poder-ho garbellar. Els criteris de tria i selecció van ser els següents:
 - a. **Donar preferència a aquelles obres que fossin més populars durant el període,** ja fos pel seu èxit de vendes (ja que mostrarien l'interès de la societat per aquest tipus d'obres) o per la reacció de la censura (en el cas que fossin prohibides o que els seus casos fossin especialment rellevants, com és el cas de *Un amor fora ciutat* (1972), de Manuel de Pedrolo).
 - b. **Prioritzar la pluralitat enfront de la unicitat d'autors:** Escriptors com Terenci Moix van publicar molts llibres al llarg de la seva vida amb personatges homosexuals. En aquest treball s'ha optat per donar veu a diversos autors, ja que l'objectiu del treball és analitzar la situació de la literatura, no sols d'un autor o autors en concret.
- 3- **Punts bàsics i redacció:** La divisió del treball en tres èpoques agilitzava els punts bàsics sobre els quals començar a treballar. A partir de les dades històriques i legislatives de cada període, es podia començar a buscar referències dins cada obra, per a passar, posteriorment, a buscar quins trets compartien les diferents obres entre elles. A banda, per tal de redactar el

treball, es van buscar també els informes dels censors de les obres, en cas que n'hi hagués, i les notícies publicades a la premsa.

- 4- Conclusió:** Elaborarem la conclusió a partir de les informacions que extraguem de l'estudi.

1.3. Agraïments

Representació i Censura de l'Homosexualitat durant el Franquisme és un tema que feia temps que volia treballar, ja que considero que no se n'ha fet encara una anàlisi adequat. Per sort, estan començant a sortir moltes iniciatives sobre la Literatura Catalana de temàtica LGBTI que li donen el valor que es mereix, però encara queda molt per fer i aquest Treball Final de Grau és sols la meva petita aportació a l'estudi, però en el qual hi ha participat molta gent a qui voldria agrair la seva col·laboració.

En primer lloc, voldria agrair a Josep M. Murgades Barceló, tutor d'aquest Treball Final de Grau, el seu esforç i dedicació. Des del primer dia va aportar-me fonts d'informació i nous enfocaments per tal d'ajudar-me a donar el millor de mi mateix, i sempre s'ha mostrat atent als dubtes que m'anaven sorgint. Potser ha estat un tema nou per a ell en alguns aspectes, però espero haver-li transmès el meu interès i voldria poder agrair-li de tot cor els seus consells i aportacions.

També hi ha un seguit de persones i entitats a qui vull donar les gràcies per la seva dedicació: El Casal Lambda, per donar-me nous recursos de cerca, al Centre de Documentació Armand de Fluvià, per obrir-me les portes del seu magnífic arxiu històric, i a Sebastià Portell, a qui mai podré agrair prou la seva rapidesa i eficàcia a l'hora de contestar els meus correus.

Finalment, a tots aquells familiars i amics que m'han sentit parlar durant els últims mesos d'aquest Treball Final de Grau, i fa temps que esperen llegir-lo.

I vull fer una menció especial a Laia Battestini, *companya filòloga* amb qui, ara farà quatre anys, vaig tenir una conversa en la qual ens queixàvem de la poca informació que hi havia sobre el col·lectiu LGBTI a la literatura catalana. D'aquelles converses d'estudiants de primer de carrera, n'ha nascut aquest Treball.

2. Prefaci 1939-1946

El silenci dels inicis del Franquisme

“Si eres patriota, habla español”

Cartell penjat pel govern franquista

“Si no lo eres, fastídiate y háblalo también”⁴

Resposta al cartell anterior

Aquest Treball Final de Grau té com a vertadera data d'inici el 1946, amb la represa en la publicació publicar llibres en català, ja que abans, degut a la nul·la o gairebé nul·la publicació d'obres en català, no trobaríem cap obra, ni que mencionés l'homosexualitat ni que no ho fes. Val la pena, però, comentar breument la situació que es va viure o que hi hauria pogut haver a l'època.

Amb l'arribada de Franco al poder es va iniciar un atac obert i directe contra qualsevol signe de cultura catalana o, de fet, contra qualsevol que no fos l'oficial espanyola: el saqueig de la casa de Pompeu Fabra, la crema en públic de la *Història Nacional de Catalunya* d'Antoni Rovira i Virgili, la prohibició de qualsevol ensenyament relacionat amb la cultura catalana (des de la filologia fins al Dret Civil Català, passant per la geografia catalana o l'art medieval)... Durant la Guerra Civil hi havia hagut qui, innocentment, havia arribat a fer publicitat franquista en català, però amb la presa de Barcelona, camions amb propaganda franquista escrita en aquesta llengua van ser confiscats, i pels carrers es van instal·lar cartells que feien *“aquí se habla la lengua del imperio”*. En aquest context, l'edició i la publicació de llibres en català quedava prohibida gairebé de forma completa, amb excepcions molt puntuals.⁵ Gallofré, per exemple, recull a *L'edició catalana i la censura franquista* (1991) comentaris dels censors on es

⁴ L'anècdota de la resposta que algú va escriure sota la propaganda franquista *“Si eres patriota, habla español”* està recollida a BENET, Josep *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1995). Benet va recopilar aquesta i altres de les frases escoltades i les situacions viscudes durant el Franquisme, tant a l'obra abans mencionada com a *Catalunya sota el règim franquista* (1973).

⁵ Joan Crexells i Albert Manent a *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)* (2005) fan un repàs exhaustiu de les obres que sí que van aconseguir ser publicades en català durant aquests primers anys. En primer lloc, destaquen com la repressió va ser més forta a Catalunya que no a les Illes o al País Valencià (on, per exemple, es publicaven revistes falleres). I, en segon lloc, observen que la majoria de les poques obres publicades són llibres de pietat o de poesia, a part d'alguns opuscles.

mostraven disposats a autoritzar la publicació d'una obra però se'n desdeien per estar escrita en català.

Aquesta situació duraria fins al 1946 quan, finalitzada la Segona Guerra Mundial amb la derrota de Hitler i Mussolini, i trobant-se Espanya sense aliats, es va produir una subtil obertura que va permetre l'edició de llibres en català.⁶ És en aquest context que comença la següent etapa.

Cal dir, però, que d'haver-se pogut publicar en català, el més possible és que tampoc s'hagués pogut dir res al respecte sobre la literatura amb personatges homosexuals. El treball de la Censura durant els primers anys de Franquisme va ser molt intens, i es va prohibir qualsevol mena de representació de l'homosexualitat. De fet, ens hem d'esperar fins al 1954 per a trobar la primera publicació en català (almenys, de les que s'han trobat per a aquest treball) amb referències explícites a l'homosexualitat. Van ser anys de molt de silenci, en la qual, com s'apunta a *De Sodoma a Chueca* (Alberto Mira, 2004), la simple menció de l'homosexualitat ja era considerada corruptora, raó per què la majoria de persones negarien fins i tot conèixer a algun homosexual. En aquest context, els homosexuals no trobaven cap mena de referent, ni tan sols negatiu, respecte a l'homosexualitat, ja que no se'n parlava de forma oberta. A mitjans dels anys '50 es produiria una obertura que provocaria l'entrada de textos que empitjorarien la situació. És el cas d'obres com *Sodomitas: Homosexuales políticos, científicos, espías, etc.* (1956) de Mauricio Carlavilla, que va arribar a tenir dotze reedicions, i on relacionava de manera paranoica l'homosexualitat amb el comunisme o el judaisme; o *Gamberros, homosexuales, vagos y maleantes (Estudio jurídico-sociológico)* (1962) de Antonio Sabater Tomás, on els homosexuals eren «*sujetos celosos, sádicos, brutales, con manía persecutòria, que van armados, amenazan de muerte y a veces matan*».

El període del primerísim franquisme, doncs, del 1939 al 1946, presenta l'absència del llibre en català i, tenint en compte les tendències a la negació de l'existència de l'homosexualitat, seria molt poc probable haver-hi trobat res. L'obertura que es va

⁶ Crexell i Manent, a *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, trien com a data final el 1943 per què va ser en aquell any que Josep M. Cruzet va iniciar l'Editorial Selecta amb la publicació de les *Obres Completes* de Verdaguier, però afirmen que la represa editorial no es va iniciar fins al 1946, amb Millà i Dalmau i Jover publicant obres inèdites, i encara al 1947, «amb Aymà, Janés, Destiino, Torrell de Reus, «*Els Nostres Clàssics*», i la *Bernat Metge*». A part del permís de les autoritats franquistes per publicar en català i de les noves editorials, un altre dels factors que van iniciar la represa de la literatura catalana van ser els concursos literaris, que a finals dels anys quaranta van tornar a celebrar-se

produir a la meitat dels anys cinquanta, si bé majoritàriament de representació negativa, seria el veritable inici en l'anàlisi i estudi de la representació d'homosexuals a la literatura catalana del Franquisme.

3. 1946 – 1966: De la liberalització editorial a la Ley de Prensa e Impremta

Entre el coral i l'espiga • Mort de dama • El mar • Entre el neguit i el silenci • Un amor fora ciutat • Bearn o La sala de les nines • Escàndol a camp de mar • Polifem • L'evangeli segons un de tants • Aquil·les o l'impossible • L'hereva de Donya Obdúlia • Judes i la primavera

Si bé en un principi no hi va haver gaires vacil·lacions a l'hora de destruir els llibres en català i, particularment, el públic en català, amb la derrota de Hitler va començar a Espanya un distanciament del falangisme, i es va obrir una tímida porta a l'edició en català. Tot i que al principi els criteris restrictius es van mantenir i no es podien fer traduccions, amb la represa editorial va iniciar-se un creixement important de la producció editorial. Per contra, és també a l'època compresa entre el 1946 i el 1966 que es van introduir les directrius de la Censura franquista, que vigilava permanentment les ideologies vençudes com el marxisme o l'anarquisme, les referències a una visió de la història catalana com a nació, la presència d'autors maleïts i, naturalment, la moral i els bons costums, amb el sexe com a tabú. Això, sumat a la inclusió de l'homosexualitat a la *Ley de Vagos y Maleantes* del 1954 suposa que els homosexuals rebien per partida doble: per *homo* i per *sexuals*, com diu Albert Ferrarons a *Rosa sobre negro* (2010); sense oblidar que la repulsió de certes parts del règim envers el *libro regional* seguia ben viva.

En un context així, és evident que les úniques representacions d'homosexualitat dins la literatura catalana que podien trobar a durant el període 1946-1966 eren el que avui dia considerariem *homofòbiques*⁷, malgrat l'anacronisme que suposa utilitzar el terme aplicant-lo a aquesta època. Reflexions sobre el caràcter homosexual que esperariem trobar en tractats o assaigs són presents dins obres de ficció, com és el cas d'aquest fragment de *Bearn o la sala de les nines* (1961), de Llorenç Villalonga:

«En la meua joventut jo vaig confondre (imitant els nostres primers pares, quan també eren joves) l'amor amb la curiositat. [...] serà un eco recurrent al llarg del període, i comptarà amb dos pilars sobre els quals sustentar-se. Si la censura i la repressió eren,

⁷ Alberto Mira, *De Sodoma a Chueca* (2004)

com es diu a *De Sodoma a Chueca*, el braç executiu contra els homosexuals, hi ha dues autoritats més que també són molt persistents: l'Església i els psiquiatres.

L'Església actuava d'autoritat moral última, però presentava una contradicció: per una banda animava i encoratjava la confessió dels pecats, mentre que per l'altra reprimia brutalment les confessions d'homosexualitat, motiu pel qual una confessió inoportuna podia acabar per ser contraproduent. A obres de Blai Bonet com *El mar* (1958) o *Judes i la primavera* (1963), per exemple, trobem la presència de clergues ja fastiguejats després d'escoltar les confessions dels seus feligresos, alguns d'ells homosexuals, els quals tot i penedir-se dels seus actes no semblen voler deixar de pecar. Similarment, a *L'hereva de Donya Obdúlia* (1964), de Villalonga, un cop s'ha descobert el lesbianisme de la poetessa Aina Cohen, la reverenda que la cuida comenta: «Jo sé molt bé que estava malalta, però la meua por era que si moria abans de curar-se es condemnàs per sempre, perquè hi ha coses que no es poden perdonar.» (VILLALONGA:1964. Pàg. 20)

Com en tot, sempre hi ha excepcions, i en aquest cas la trobem a *Escàndol a camp de mar* (1962). Aquesta obra teatral de Joan Mas i Bauçà té com a tema principal la hipocresia que envolta les famílies quan es descobreix un cas d'homosexualitat, en aquest cas de Jaume, el gendre. Tots els membres de la família es llencen contra ell, des del seu germà («Fins i tot des vici més repugnant aconseguirà fer-ne una desgràcia perquè el compadisquin!») fins a la seva sogra («¿No és ver, aquests embrutits ho fan tot malbé? [...] Quasi tots paren a sa presó o a l'hospital!») passant per la que ha estat la seva dona durant anys; però curiosament l'únic que intenta treure pes a la situació i prova de comprendre i tolerar en Jaume és, justament, un religiós. Bartomeu, el mossèn, és l'únic que des del primer moment afirma que un home que pateix per la seva naturalesa «no pot ésser despreciat». Enmig del caos que regna a la llar, i mentre la resta de personatges parlen de divorcis i desheretaments, és justament un sacerdot qui presenta la possibilitat d'acceptar-lo. Això no vol dir pas que accepti la seva naturalesa, per altra banda:

«Bartomeu- Entén-ho d'una vegada: Has intentat humiliar tothom per demostrar que no eres es pitjor, però no t'ha valgut. Socialment ho ets. Si no ho acceptes, no te toleraran.» (MAS:1962. Pàg. 113)

L'única sortida és la *humiliació* que li proposa Bartomeu, però de les tres opcions que li dona el sacerdot (humiliar-se, fugir del país o suïcidar-se) sens dubte humiliar-se és la millor. Acceptar l'angoixa que se li ofereix, sabent que la seva orientació sexual ha

portat la desgràcia a la família és, com veiem, la resposta més tolerant que es podia esperar rebre, si més no en comparació amb la de *Mort de dama* (Llorenç Villalonga, 1954), on després que Aina compongui uns versos homoeròtics, s'afirma que si el periòdic de la ciutat «hagués pogut endevinar la delectació morbosa que suposaven aquests versos tan ximpls, segurament l'horror l'hauria fet emmudir, i tot el cos de redacció se n'hauria anat al desert a fer penitència». Aina, a més, acaba sent ingressada en un sanatori, com veurem més endavant.

De qualsevol forma, la religió és un dels pilars bàsics sobre els quals se sustenta, com no podia ser d'una altra forma, el discurs de l'època, i no sorprenen les freqüents relacions que es fa de l'homosexualitat amb el Diable com a provocador de la desviació. Comenta Bartomeu a *Escàndol a Camp de Mar* que «només són ses monges veies que pinten es dimonis lletjos», i a *Bearn*, el narrador es lamenta que el Dimoni el tempti despertant els seus sentiments combatius, per a acabar admetent que «Lucifer era bellíssim».

L'Església podia ser el pilar moral de la societat, però els psiquiatres també van tenir un pes important a la mentalitat de l'època, i duïen a terme una feina en el terreny científic similar a la que l'Església feia dins l'àmbit de la moralitat. Si bé al principi els estudiosos de l'època van acudir a la psiquiatria germànica, no van trigar a optar per vies conductistes i psicoanalítiques; però que en el fons es basaven a amagar, sota la màscara de la ciència, una actitud de menyspreu envers l'homosexualitat. Així, amb autoritats publicant obres com *Discurso sobre la homosexualidad* (Valentín Pérez Argiles, 1959) o *El libro de la vida sexual* (Juan José López Ibor, 1968), el franquisme aconseguia legitimar un discurs i un estereotip establert en la societat, d'una forma més complexa de la que normalment es tendeix a admetre.

Tant és així que la majoria d'obres de l'època tenen referències a trastorns psicològics o a l'ingrés a sanatoris. Caldria destacar les referències a Gide de *Mort de dama* («Quan dos cans s'apleguen a la via pública, si són de sexe contrari és que es fan l'amor. Si del mateix, vol dir que juguen») o a Freud a *Bearn*; però també cal mencionar el destí d'Aina Cohen després de revelar la seva sexualitat: és ingressada en un sanatori de Son Manager, on mentre els metges contempen la possibilitat que es tracti d'histerisme o de secrecions endocrines, ella “millora”, i ja «tornava a ser la verge de sempre, la tanagra i l'abella, sols que estava paralítica i havia perdut el cap».

Però si tractem la relació entre la psicoanàlisi i l'homosexualitat a la literatura catalana, cal comentar el cas d'*Un amor fora ciutat*, de Manuel de Pedrolo. Si bé l'autor mateix comenta a *Pedrolo, perillós?* (Jordi Coca, 1973), que el tema li repel·lia una mica, i al seu epistolari parla del «clima angoixós»⁸ en el qual es va submergir per escriure l'obra, cal destacar la postura oberta que Pedrolo presentava el 1959 amb *Un amor fora ciutat*. El seu interès per tractar tot allò que pugui tenir una importància social, encara que personalment no fos un problema que l'afectés, el va portar a llegir articles sobre l'homosexualitat, per tal d'elaborar un «aclariment del perquè de certs capteniments». La trama —una dona descobreix la vida homosexual secreta del seu marit— dona lloc a tot un seguit de divagacions sobre els orígens i les causes psicològiques. A *Mort de dama* l'origen del lesbianisme d'Aina és el rebuig que rep dels homes pel fet de ser xueta; a *El mar*, Andreu troba una figura de protecció i seguretat en Eugeni, a qui haurà d'assassinar per poder ser lliure d'aquest vici. Pedrolo també busca l'origen de l'homosexualitat en els trastorns psicològics, i a partir de les teories de l'època crea un personatge traumatitzat per una mare, a vegades sobreprotectora, a vegades absent; causa del seu trastorn.

Però lluny de fer crítica mordaç contra aquesta tendència, o d'humiliar i degradar el protagonista, com hem vist que feien altres obres, a *Un amor fora ciutat* sembla haver-hi certa compassió, no pas per la *malaltia* sinó pel *malalt*, el qual pot arribar a guarir-se a través de l'amor de la seva dona:

«Tens fins i tot més que abans, una ferida que entre tots dos, si tu vols, podem cloure. [...] No em deixaries, perquè la teva deserció em condemnaria...»

(PEDROLO:1972. Pàg. 329)

Una postura com la de Pedrolo no la tornarem a trobar fàcilment. Que l'autor, encara que sigui en boca del seu protagonista, escrigui «aquest amor que, segons tu, només pot existir entre home i dona existeix també sovint entre dos homes que l'atzar d'una aventura ha unit»⁹ és un cas aïllat dins la literatura en català dels anys cinquanta. Segurament per això, Pedrolo va guardar *Un amor fora ciutat* durant més de deu anys, amb l'esperança que arribessin temps més oberts en els quals frases com «en Raül i jo

⁸ PEDROLO, Manuel de. *Epistolari. Volum I*. Edició de Xavier Garcia. Lleida: Biblioteca literària de Ponent, 1997. Pàg. 474

⁹ PEDROLO:1972. Pàg. 107

ens estimàvem de debò, amb desig i amb afecte, i no ens semblava pas grotesc de confessar-nos-ho» poguessin ser publicades sense traves.

La línia general a l'època, però, anava per una altra banda ben diferent i, com apunta Alberto Mira (2004), el primer franquisme va proscriure l'expressió de qualsevol manifestació d'homosexualitat, i «cuando se permitía alguna, la óptica tenia que ser negativa». Però seguir aquestes directrius no sempre assegurava l'autorització per part de la sovint arbitrària censura. Va ser el cas d'*Escàndol a camp de mar*, que poques hores abans de la seva estrena va ser prohibida per les autoritats franquistes, que sols la van autoritzar en sessió única tancada i controlada. La mateixa censura va patir l'epíleg de *Bearn*, que contenia diàlegs sobre la bisexualitat o sobre *travestis*, si bé els motius que es van adduir per censurar-ho van ser les referències als maçons, un dels temes prohibits durant la Dictadura; com també ho eren les faltes de respecte a la religió catòlica, motiu pel qual el recull *L'evangeli segons un de tants* de Blai Bonet, tot i guanyar el premi Carles Riba el 1962, va haver de retardar cinc anys la seva publicació. I tot i que Manuel de Pedrolo va esperar fins al 1970 per publicar *Un amor fora ciutat*, aquesta també va ser presa per les autoritats, si bé va acabar per ser publicada de forma íntegra. També juga un paper important l'autocensura que patien els escriptors, per part d'ells mateixos i a vegades dels seus editors, que provocava que els textos més lúcids sobre l'homosexualitat no s'arribessin a prohibir, ja que ni tan sols s'engendraven, de tan interioritzada que es tenia la censura. En el cas d'*El mar*, estudis recents de Xavier Pla¹⁰ van descobrir que la versió publicada el 1958 és una versió reduïda d'aquella que es va enviar per a ser revisada (i que, de fet, va ser aprovada en un primer moment), i que el mecanoscrit original contenia fins a nou capítols que mai van arribar a veure la llum, per acció de Joan Sales, qui va editar aquesta obra de Bonet.

Durant aquests anys de repressió i sobretot durant la primera etapa d'incipient tolerància vers el llibre en català, la poesia va ser el gènere més tolerat per una censura amb relativa poca perspicàcia que es deixava enganyar amb facilitat, o bé que considerava que els llibres en català de poca tirada serien llegits per un cercle massa reduït com per preocupar-se. Els censors deixaven passar aquelles obres amb més dificultat de comprensió i popularitat, conscients que el gran públic sols seria capaç d'entendre les

¹⁰ Xavier Pla explica, al pròleg de la nova edició ampliada d'*El Mar*, (Club Editor, 2017), les troballes que va fer al Archivo General de la Administración del Estado d'Alcalá de Henares sobre l'obra de Blai Bonet.

crítiques directes. És per això que molts poemes i reculls publicats a l'època¹¹, com ara *Polifem* (1962) de Llorenç Moyà, *Entre el neguit i el silenci* (1959) de Francesc Garriga o *Entre el corall i l'espiga* (1952) de Blai Bonet van ser publicats a l'època, amb una temàtica homosexual que, per exemple, en el cas de Bonet encara s'amagava, però que amb el pas dels anys s'aniria desinhibint:

«De matinada, quan la persiana
ratllava el catre buit, el teu,
la teva cara, com llançada pel mar, apareixia.

De tristor em ratllava.»

(BONET:1967, dins el poema *Company d'habitació*)

¹¹ A *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (1991), Gallofré comenta que «dins la política de tancament amb què Propaganda collava l'edició catalana, només la poesia era objecte de tolerància», i etiqueta la poesia, agudament, de «passaport segur».

4. 1967-1975: De la Ley de Prensa e Imprenta a la mort de Francisco Franco

Te deix, amor, el mar com a penyora • Assassinar amb l'amor • El dia que va morir Marilyn • Tirannosaurus • Plany en la mort d'Enric Ribera • Primer banyador blau marí • La sabata de l'emperador Orfran • El bell país on els homes estimen els homes • La festa de tots els morts • Corona per a una necro

La libertad de expresión y el derecho a la difusión de información, reconocidas en el artículo primero, no tendrán más limitaciones que las impuestas por las leyes.

(BOE núm. 67 del 19 de Març de 1966)

La *Ley de Prensa e Imprenta* de 1966, també coneguda com a *Ley Fraga* pel seu impulsor Manuel Fraga Iribarne, arribava per crear un nou marc jurídic a mig camí entre les anteriors restriccions de *El Cuñadísimo* Ramón Serrano Súñer i les llibertats de les democràcies veïnes. Quedava permès als editors saltar-se la censura prèvia i als periodistes recórrer les sancions administratives, però alhora també quedaven contemplades sancions contra aquells qui anessin en contra de las *limitaciones* imposades per les lleis. Aquestes limitacions eren, bàsicament, el respecte a les Lleis Nacionals i a les institucions, però també «el respeto a la verdad y a la moral»¹². I tenint en compte que la *Ley de Vagos y Maleantes* seguia vigent, la homosexualitat formava part d'aquest grup de restriccions a la llibertat d'expressió, si més no, sobre el paper.

Però no dur els textos a una censura voluntària prèvia era una opció arriscada, ja que es contemplava el segrest administratiu de publicacions, raó per què els editors podien trobar-se amb la retirada de les seves obres un cop ja publicades. A més, si tenim en compte que la Censura podia arribar a ser bastant imprevisible i arbitrària, això provocava que la majoria dels editors optessin per dur les seves obres a consulta voluntària, davant el risc econòmic que suposaria la seva posterior prohibició.

¹² Artículo Segundo. Extensión del derecho del BOE núm 67 del 19 de Març de 1966. Sección I. Disposiciones generales del Departamento de Jefatura del Estado. Consultat a www.boe.es referència BOE-A-1966-3501

Analitzant les obres, el primer que sobta és l'elevat nombre de publicacions que contenen, en major o menor mesura, personatges homosexuals: de tots els llibres que contenen personatges homosexuals publicats en el període 1939-1978, el 71%¹³ provenen de la dècada compresa entre el 1966 i el 1975. És el període en el qual trobem més publicacions, la majoria d'elles durant els anys setanta, però és una dada molt més impressionant si tenim en compte que la major part d'aquestes obres parteixen d'un patró molt semblant, que podríem titllar de "normalització de l'homosexualitat" o d'equiparació amb l'heterosexualitat.

Les relacions homosexuals eren presents en les obres del període 1946-1966, però solien ser tractades de forma negativa. Ara, els autors s'atreuen a presentar personatges que no solament eren homosexuals, sinó que mantenien relacions sentimentals que no eren vistes com a quelcom pecaminós o malaltís, sinó que prenia els mateixos codis de les relacions heteronormatives. Posem com a exemple la primera narració de *Te deix, amor, la mar com a penyora*, de Carme Riera, un curt relat el qual, en paraules del censor, «el cuento de las lesbianas está contado como si se tratase de dos amantes normales, y se descubre el secreto en la última línea»¹⁴. El mateix censor admet que la trama podria passar per una entre «amantes normales», és a dir homosexuals, i que si no fos pel final, podria ser una obra llegida en aquest sentit. Certament, Carme Riera evita utilitzar les formes personals i els pronoms per fer referència a les amants, evitant així descobrir el secret fins al final, però remarquem la importància de mostrar relacions equiparables a les homosexuals, o que en segueixen els codis. La visió que es transmet del relat no és, per altra banda, una visió negativa o crítica envers aquestes relacions, no pretén allisonar ni mostrar males conductes per després reprimir-les, i molt menys ho presenta com un vici, una malaltia, o un pecat.

A més, cal remarcar un altre punt important: les amants són les protagonistes del relat, no personatges secundaris o personatges tipus, sinó que, en tant que principals, tenen la veu narrativa i són el centre de la història, tret que no havíem vist abans més que a *Un amor fora ciutat*, ja que a les obres anteriors, els homosexuals prenen sempre un paper secundari i sense res que els caracteritzés a part de la seva sexualitat.

¹³ Als annexos d'aquest Treball Final de Grau s'hi inclouen més dades i estadístiques sobre les obres analitzades.

¹⁴ CLOTET, Jaume i TORRA, Quim. *Les millors obres de la literatura catalana (comentades pel censor)*. Barcelona: Acontravent, 2010. Pàg. 202.

Però la narració de *Te deix, amor, la mar com a penyora* no és, ni de bon tros, la única obra d'aquest període on trobem personatges homosexuals que siguin protagonistes i que tinguin una representació sense una visió negativa, sinó més aviat reivindicativa. Dins del recull de contes de Joan Manresa *Primer banyador blau marí* (1973), la narració *La carretera N°13* té com tema principal la relació entre dos homes d'un petit poble en el qual no poden sentir-se lliures de les mirades indiscretes dels seus veïns. Aprofitant l'aïllament que comporta l'ofici de camioner d'un d'ells, poden passar llargues temporades allunyats de les mirades i amb llibertat, recorrent junts les carreteres enmig d'unes breus escenes amoroses, durant les quals parlen sobre la seva situació:

«I li pegava uns copets a les espatlles. O li fregava la cara per un braç.

-Company meu! Ningú no ens ho podria perdonar.

-No diguis aquestes coses.

-...

-És per a nosaltres, només.

-Jo també t'estimo. Em fa por, però. De seguida la gent hi posa un nom.»

(MANRESA:1973, pàg. 39)

I més tard, afegeixen:

«-T'agradaria viure en un lloc on no calgués amagar-se, per a ser, per a fer, el que un vol?

-No existeix aquest lloc.

-Per desgràcia.»

(MANRESA:1973, pàg. 40)

Les seves converses podrien haver sigut extretes d'*Un amor fora ciutat*, que també contenia diàlegs molt similars, i de fet l'obra de Pedroló encaixa, no tant en el context en el qual va ser escrita, sinó en el qual va ser publicada, per la seva actitud conciliadora. Els personatges solen viure amb el temor constant a ser descobert, cosa que els porta a amagar la més mínima mostra d'afecte en públic. Fins i tot en privat, els autors descriuran les seves escenes més íntimes amb la timidesa que ho farien els protagonistes:

«Caldrà un altre poal, passats cinc minuts, per despertar la nova superfície. Feia tant de temps que ho esperava. Al pinar, al mar, a l'aljub... hi reposa un silenci. Un poc de vent mou les cortines i un ganivet de claror voldria tallar el llit. Deu barques puguen les veles i fan camins al mar. Un petit xaf! Ha romput el mirall de l'aljub. Cau una fulla. Sobre el rostre. Així. Cau una fulla. Sobre els cabells. Així. Cau una fulla. A les mans. Així.»

(MANRESA:1973, pàg. 25)

En qualsevol cas, els personatges d'aquestes obres es troben alternant entre el món que volen i el que han de suportar, amb la por i el neguit de ser descoberts i, alhora, les ganes de trencar amb tot i tothom. Diu un dels personatges de *Carretera N.º13*:

«Deixa-la anar, a la gent. Jo ja me'n fot, així que a tu ja fa temps que no hauria d'importar-te.»

(MANRESA:1973, pàg. 39)

I a *També les formigues, Dylan, algun dia ploraran en solitud* (Oriol Pi de Cabanyes, 1974), s'hi diu una frase semblant enmig del diàleg entre dos dels personatges, gairebé com si estigués contestant a la frase de *Carretera N.º13*:

«No deixis mai de fer les coses que desitges pels altres...»

(PI DE CABANYES:1974, pàg. 166)

I encara a *El dia que va morir Marilyn* (Terenci Moix, 1969) hi trobem el següent diàleg:

«-No sóc jo qui es creu viciós. Són els altres, que m'ho volen fer creure. Els altres es pensen que quan un és com jo només és possible la brutícia.

-Els altres, estimat, engega'ls a dida. Si tu, ajuntat amb aquest sarassa -i perdona, eh?, que no és cap insult personal-, si tu t'hi trobes bé, endavant, que això vol dir que és el teu estat natural. Tu vés a la teva i no facis cas dels altres, que ells també fan la seva via i no estan per orgues.»

(MOIX:1996, pàg. 220)

Amb la inserció de l'homosexualitat, els autors podien donar un gir a l'antic esquema de l'amor prohibit, dels tòpics literaris més antics i del qual en trobem

referències des dels primers escrits literaris. Ara, els amants seguien sense poder trobar-se, però no per enemistat de famílies o per diferència de classes, sinó pel *què diran* de la resta de la població. Carme Riera, a *Te deix, amor, la mar com a penyora* juga amb l'ambigüitat que planteja no saber els gèneres de les seves protagonistes, i planteja fragments que poden ser entesos com un amor impossible per raons X; però que després d'arribar al final i fent-ne una segona lectura, descobreixen que allò que amagava era la impossibilitat que tenien les amants per trobar-se per culpa dels prejudicis contra el seu lesbianisme:

«Les nostres relacions duraren vuit mesos i sis dies exactament. Foren trencades a causa de l'escàndol públic i de la teva por d'enfrontar una situació de doble responsabilitat. No tingueres prou forces, ni prou confiança en mi.»

(RIERA:1975, pàg. 19)

La inserció de la homosexualitat dins les trames es va convertir, per a alguns autors, en una forma de donar noves formes a les trames i tòpics de sempre. Gràcies a la possibilitat d'incloure-hi personatges homosexuals, es podia crear una nova història a partir d'idees ja molt utilitzades. Per exemple, la idea del triangle amorós prenia ara una nova concepció, en la qual un home tenia una pretendenta femenina i alhora un de masculí. Diversos autors van agafar aquesta idea per plasmar-la als seus llibres, com ara Antònia Vicens a *La festa dels morts* (1973). Aquesta novel·la narra la vida de Na Coloma, qui coneixerà a En Víctor de petita i se'n quedarà enamorada, provocant que anys després decideixi anar-lo a buscar per intentar recuperar el que havien tingut anys enrere:

«I era el famós Víctor, que corria cap ella, i de cop l'abraçava. Del tot esglaiada es mirava aquell pinetell desgarbat i fou tanta l'alegria que no s'avenia a dir paraula. El seu amic de la infància sempre tan enyorat!»

(VICENS:1982, pàg.142)

Retrobats després de tant anys, Na Coloma vol reviure la seva antiga relació i tornar a estar amb ell. La protagonista «estava segura que en Víctor comprendria totes aquestes coses; encara més, en Víctor l'atreia com mai s'havia sentit atreta per res ni per ningú», però a mesura que van parlant es va adonant que Víctor sent alguna cosa pel seu ajudant:

«-Ho comprenc -deia ella-. Tu has posat afecte en aquest al·lot.

-No -deia en Víctor-. Però vull al manco arrencar-li una paraula.

-D'agraïment? D'admiració?

-No -deia en Víctor, quasi sense veu.»

(VICENS:1982, pàg. 172)

Na Coloma no trigarà a arriscar-se i declarar-se-li, cosa que provocarà el rebuig per part d'ell. Aleshores, buscant la manera d'aconseguir que en Víctor oblidí l'altre noi, anirà a parlar amb ell:

«-Tu el pots alliberar -va dir na Coloma.

-No – va dir l'assistent-. Jo faig es paper que ell vol, jo no som més que es seu servent. [...] Ens odiarem i tanmateix tindrem necessitat un de s'altre. Tu, no tens cap importància p'en Víctor. Fuig.»

(VICENS:1982, pàg. 175)

Finalment, al veure'ls besar-se, comprendrà que Víctor ha estat jugant amb els dos, i s'encararà amb ell:

«-En Jacob, s'assistent -va dir en Víctor-, de vegades és una mica gelós.

-No- va dir ella-. Tu.

-Com? -va dir en Víctor.

-Tu ens mous a tots dos- va dir ella»

(VICENS:1982, pàg. 178)

Trobem els mateixos esquemes (gelosia, rancor, possessió, despit...) que esperàriem trobar dins una novel·la on el triangle amorós fos heterosexual. Inserir l'homosexualitat a l'obra, doncs, servia als autors per crear noves formes a partir de les tècniques antigues. A un dels contes de *La sabata de l'emperador Orfran* (Francesc Barceló, 1974) succeirà quelcom semblant quan la protagonista, gelosa de l'home amb el qual el noi amb qui ella manté una relació, s'hi encari i li retregui que aquest amant que comparteixen és d'ella.

També és interessant veure com les obres reflectien la cultura homosexual que tot just naixia a l'època, amb molts trets de l'estètica *camp*, que començava a donar-se a les grans ciutats i als nous epicentres gais, com Sitges, que començaven a sorgir. Terenci Moix va ser dels autors que més bé va plasmar aquesta estètica a les seves obres, amb contes com ara *Lilí Barcelona i altres travestís* (1967), o a la *La caiguda de l'imperi sodomita* (1967), en els quals parlava dels ambients homosexuals de Barcelona i de «la rambla barcelonina, de les marietes víctimes de befa. Sodoma i Gomorra, segons els guanyadors bíblics». Però on es fa un anàlisi més a fons és, sobretot, a *El dia que va morir Marilyn* (1969):

«I aleshores es va obrir la porta d'un dels bars i en vaig veure l'interior, ple d'homes tenyits d'una llum vermella, entre parets guarnides amb xarxes de pescadors i àncores i uns remes i petxines i musclos gegants. En sortia l'Arturu, acompanyat d'altres tres nimfes; tan bon punt em va veure se'm va tirar al damunt i vinga petonejar-me tot preguntat si feia gaire temps que no havia vist son cosí Bruno i, Senyor!, canviava tots els pronoms i posava complements femenins als verbs i era com si, per a ell, que sempre m'havia tractat amb tant de respecte, m'hagués convertit en una noia. I mentre ell felicitava l'Andreu perquè jo estava “tan bufona” i un altre contava que havia estat feia poc a Cannes i hi va veure dos bars, La Jungle i Les Tros Cloches, que eren “el no va más” mentre el mateix Andreu semblava canviar radicalment de personalitat per parlar amb aquelles papallones, jo començava a entendre que allò, només allò, era la resposta real, tan cínica com esfereïdora, a les comunitats femenines que tant m'encisaven, de petit, en els llibres de Louise May Alcott.»

(MOIX:1996, pàg. 230)

El tema central de *El dia que va morir Marilyn*, són les vides dels membres d'una família al llarg de diverses generacions, però en el *Llibre Tercer*, protagonitzat per en Jordi, un dels personatges homosexuals de l'obra, Terenci Moix hi fa un desplegament de l'homosexualitat a Barcelona i ciutats properes durant els anys seixanta. Ens parla dels locals, l'ambientació, els gustos musicals i cinematogràfics, la parla i els comportaments... però allò més destacable són les converses dels personatges homosexuals sobre la seva pròpia condició:

«-El plaer s'ha de buscar a qualsevol lloc, i a nosaltres ens ha tocat d'anar-lo a buscar entre les escombraries. És trist, però vam néixer per això. Per ser carn de boges.

-Jo no -vaig dir, els ulls a terra, terra de tardor.- Jo sóc diferent.

-Diferent! Vés-t'ho creient, maco! És la millor excusa que tindràs per lluitar contra la vergonya: mirar de convence't a tu mateix que, en el fons del fons, ets diferent d'aquestes boges que venen a fer el *poseur* dos o tres cops per setmana, quan pleguen del despatx.»

(MOIX:1996, pàg. 231)

De reflexions sobre la condició homosexual n'hi ha i moltes a *El dia que va morir Marilyn*, i a través dels diferents punts de vista que obtindrà en Jordi, acabarà per acceptar-se a sí mateix i concloure el seu episodi dient:

«Però ara, Bruno, tot i sentir-me tan avergonyit, tan miserable, no em puc penedir de res. Et juro que ho he intentat. Creu-me. Que Déu em perdoni, si de cas. Però no em puc penedir, i potser ni tan sols ho vull. Sóc, per fi, un maricon que està molt content de ser-ho».¹⁵

(MOIX:1996, pàg. 234)

L'acceptació de la pròpia sexualitat és un dels moments que també trobem a diverses obres. Al relat *Cartes a Michael* de *El cementiri de les roses* (Gabriel Janer Manila, 1972), el protagonista comenta quelcom de similar quan pensa, en retrospectiva, en les seves primeres relacions:

«No és estrany que fugís escapat, aquella nit, sota la mirada punyent d'aquell home. Si fos ara no hi partiria; perquè et conec a tu i m'has fet veure que cal acceptar la pròpia sexualitat, sense cap mirament. Jo no ho acab de veure clar, malgrat les lectures que em feres de les obres més importants dels psicoanalistes i de les explicacions que me'n donaves.»

(JANER:1972, pàg. 47)

Aquest fragment ens serveix per recuperar en un tema que ja havíem tractat durant el període 1946-1966: la importància que van tenir les teories psicoanalítiques pel que fa al tractament de l'homosexualitat. És dels pocs aspectes en els quals podem parlar de

¹⁵ MOIX, Terenci. *El dia que va morir Marilyn* (1996) Edicions 62. Aquest text forma part de l'Edició Definitiva amb els canvis que l'autor hi va fer. Cal comentar que, a la versió original que es va publicar al 1969 no hi va estar inclosa l'última frase «Sóc, per fi, un maricon que està molt content de ser-ho»

continuitat entre els diferents períodes, ja que les «lectures [...] de les obres més importants dels psicoanalistes» no sols influïren en el protagonista del conte de Janer Manila, sinó que són reiteratives a diverses obres. Un cop més, Llorenç Villalonga torna a destacar per incloure els estudis freudians a les seves obres quan es tracta l'homosexualitat:

«De vegades assegurava que era “un” efeminat, i, en els moments en què la considerava dona, la titllava de “marimacho”. Jo, segons ella, era un neurastènic tirant a boig que ignorava les meves vertaderes inclinacions.

-Sí, sí... Tal com ho sents, es poden tenir desigs sense saber-ho, i, això, ho diu Freud a la història del petit Hans, un porcell de sis anys lligat amb la seva mare.»

(VILLALONGA:1974, pàg. 232)

«Jo no conceb que un home desitgi esperar-se si no és perquè les dones es fixin en ell, i a Cèsar el que li sobren són dones.

-Cèsar no cerca l'amor, ni menys el plaer, sinó la destrucció.

-Com s'entén això? [...] ¿Quin sentit tindria la vida -insistí Mendoza- si no intentéssim ser feliços? Jo crec (n'estic convençut) que les dones...

-Aquest és el punt de vista freudià. Per a Freud, la cosa bàsica seria la libido.»

(VILLALONGA:1977, pàg. 95)

Els dos textos provenen, cal matisar, de les obres *Andrea Victrix* i *El misantrop* respectivament, obres de Llorenç Villalonga qui, com ja hem vist quan comentàvem *Bearn* o *Mort de dama*, tenia un interès especial per la psicoanàlisi i Freud, i de fet, un dels personatges d'*El misantrop* diu «-Tu t'has contagiats de freudisme», un comentari que es podria aplicar a molts dels textos que s'han vist fins ara.

Però a part de la influència de les teories psicoanalítiques, un altre aspecte que havíem vist en el període 46-66 i que continua en el 67-75 és el de la relació entre l'homosexualitat i l'Església, que ja trobàvem en obres com *El mar* o *Judes i la primavera*. Degut al pes de l'Església a l'època no és estrany que apareguessin

personatges eclesiàstics, però el que sorprèn és que moltes obres de temàtica homosexual estaven situades *dins* dels ordres religiosos. De fet, trobem un comentari del censor Antonio Barbadillo sobre la novel·la *Tirannosaurus* (1977), on diu que «El tema de la homosexualidad en Seminarios, Colegios, etc. se viene reiterando últimamente»¹⁶, pel que és confirma que, si més no, hi havia la sensació que moltes obres de temàtica homosexual succeïen en aquests ambients. *Tirannosaurus* ens relata la història d'un seminari mallorquí en el qual els superiors viuen immersos en pecats, entre els quals hi ha la homosexualitat o, més ben dit, la pederàstia. *Tirannosaurus* és el retrat d'en Gori, un nen que, enviat a un seminari, ha de suportar els abusos del seu superior, el pare Sales. Però no és l'únic que presenta aquestes conductes, com intuïm a partir del seu monòleg interior, on és conscient que «molt pocs superiors podrien tirar-li, en consciència, la primera pedra, però el fet de tenir coses per amagar els faria actuar amb més contundència». Una trama similar la trobem a *Desitja'm sort Madeleine* (Jaume Serra i Fontelles, 1974), on el protagonista, abandonat en un hospici de petit, practica la homosexualitat amb els companys i és abusat pels superiors, en aquest cas, una monja. Les obres eren una clara crítica a la estricta però hipòcrita moral catòlica. De forma molt ràpida, mencionarem un altre fragment amb contingut similar a *Plany en la mort d'Enric Ribera*:

«El capellà m'ho deia també

Em va preguntar coses que jo no sabia entendre

Si havia anat amb un home

I m'acariciava la cama esquerra i jo sentia calor»

(SIRERA:1973, pàg. 47)

Però tornem a les tres obres que acabem de citar. A *Tirannosaurus*, els capellans practiquen la homosexualitat, però aquesta és relacionada amb la pederàstia i les manipulacions. A *Desitja'm sort, Madeleine*, el protagonista bisexual viu una vida on hi abunda la prostitució, les infidelitats i les perversions. I a *Plany en la mort d'Enric Ribera* trobem que hi ha referències a l'homosexualitat, però també a l'incest («Et casaràs amb

¹⁶ Ressenya citada per Lidwina M. Van den Hout-Huijben a *El rojo crítico: Expansión de la literatura catalana bajo censura* (1962-1977).

mi quan siguem grans? / Però els germans no es poden casar / Nosaltres sí, ja veuràs com sí... / De veres? T'estime! T'estime molt, Enric.»¹⁷). La línia comuna en aquestes tres obres és senzilla: en ells, la homosexualitat no és un tret distintiu o una característica que s'utilitza per a construir la història, sinó que és una desviació més dins la seva pròpia llista de perversions. És l'altra cara de la moneda dels personatges homosexuals en la literatura durant l'època, en la qual la homosexualitat sembla només existir per tal d'augmentar la sensació d'enfonsament moral en els protagonistes, o per generar una consideració encara més negativa en els lectors. Per acabar breument aquest punt, i havent parlat ja d'incest i pederàstia, hi ha una última desviació que també trobem relacionada a l'homosexualitat: la necrofilia. A *Corona per a una necro* (Joan Vila Casas, 1973), un diàleg en clau humorística entre prostitutes, que aprofiten el velatori d'una ex-companya seva per parlar de les seves professions i de l'ambient i les experiències que s'han trobat en aquest món. Dins d'aquestes converses, hi apareix el Nen, un home «efeminat, però sense caure mai en el clixé del marica» (VILA CASAS:1973, pàg. 1), amant de les autòpsies que desitja poder provar-ho amb el cos present i amb d'altres:

«Lulú- Vera alta! Si hi tingués vara alta, que en faria de temps que no el veuríem per aquí!

El Nen- Lulú, calma...

Lulú- Tu mateix ens ho vas dir, que vas demanar al director per quedar-te a viure allà. Si haguessis tingut tanta influència...»

(VILA CASAS:1973, pàg.19)

Serien, doncs, el contrapunt a les representacions d'homosexuals que hem vist fins ara, en les quals les línies generals tendien a la tolerància o acceptació de les persones homosexuals, com veiem en el següent fragment d'*El Misanthrop*:

«-Escolta. Aquí Plutarc parla del Batalló Sagrat de Tebes. S'ha pretès que aquest batalló, que es componia de tres-cents soldats escollits, estava format per parelles d'amants, [...] Gide relata el fet en el Corydon. I molts d'animals, per exemple, els cans...

¹⁷ SIRERA:1973. Pàg. 85.

-D'això es dedueix- replicà Mendoza- que no hi ha res més natural que la Naturalesa mateixa, com diria Pero Grullo, i que a vegades cercam una cosa i a vegades una altra».¹⁸

(VILLALONGA:1989, pàg. 166)

Analitzades les línies generals de les obres d'aquest període, passem ara a veure'n la reacció dels censors al respecte, fent un petit incís abans sobre com va afectar la nova normativa les editorials. Les editorials podien, com ja s'ha comentat, enviar el llibre a la censura voluntària prèvia o arriscar-se a publicar l'obra i que aquesta fos prohibida o retirada posteriorment. Davant del risc econòmic, la majoria de les editorials optaven per enviar els exemplars a censura voluntària, i les obres que analitzem en aquest apartat en són un exemple, ja que gairebé totes van optar per aquesta opció.

No vol dir, però, que fossin acceptades. De fet, de les 16 obres que s'han anomenat durant el període 1966-1974, sols tres, *Andrea Víctrix* al 1974, *La sabata de l'emperador Orfran* també al 1974 i *Te deix, amor, la mar com a penyora* al 1975 (cal remarcar el fet que les tres són justament del final del Franquisme) van ser autoritzades sense supressions. La resta d'obres, com veurem ara, van experimentar destins molt diferents.

El més freqüent quan el censor trobava elements censurables era que aquests fossin remarcats i, a partir d'aquestes correccions, es procedís a publicar l'obra. Això implicava que moltes obres veien com línies, paràgrafs o fins i tot pàgines senceres eren eliminades. Fragments com els exposats a continuació van ser suprimits per fer referència a conductes homosexuals:

«Paral·lelament, als gamberros els encanta fer sols les seves gamberrades («equivalents sexuals», evidentment) sense res que faci olor de feminitat. I també als místics, als misantrops. De vegades, a l'Exèrcit...»

(VILLALONGA:1977, Pàg. 95)

I com aquestes, tants d'altres fragments sobre la violència de la guàrdia civil (*La festa de tots els morts*) o de lascívia (*Desitja'm sort, Madeleine*, de Jaume Serra i

¹⁸ El fragment prové de l'edició de *El Misàntrop* publicada al 1989. A l'edició original, publicada al 1972, aquest i altres paràgrafs van ser suprimits per la censura.

Fontelles, 1974) van ser retirades de les edicions publicades. Però sovint, ja fos per mantenir el sentit i la coherència del text, o bé per consell del propi censor, els textos no patien supressions sinó modificacions, amb paraules o frases que eren substituïdes per d'altres per tal de poder seguir endavant amb la publicació. Comparem, per exemple, els següents fragments de *El dia que va morir Marilyn* de Terenci Moix, els primers de la versió censurada del 1969 i els segons de l'edició definitiva del 1996, en la qual Moix «restitueix allò que la censura o l'autocensura havien privat d'incorporar al text»:

«Si en el món dels amors **normals** existeix l'adulteri, perquè no hauria d'existir en el meu?» (*El dia que va morir Marilyn*, versió de 1969, pàg 203)

«Si en el món dels amors **heterosexuals** existeix l'adulteri, perquè no hauria d'existir en el meu?» (*El dia que va morir Marilyn*, versió de 1996, pàg 234)

«Accepto la meua **corrupció**, l'assumeixo de veres, però només mentre la pugui encarrilar per bon fi, a partir de la meua voluntat de puresa. [...] Si dintre de la **corrupció** és possible l'ordre.» (*El dia que va morir Marilyn*, versió de 1969, pàg. 201)

«Accepto la meua **condició**, l'assumeixo de veres, però només mentre la pugui encarrilar per bon fi, a partir de la meua voluntat de puresa. [...] Si dintre de **l'homosexualitat** és possible l'ordre.» (*El dia que va morir Marilyn*, versió de 1996, pàg. 232)

«[...] l'Andreu em va ensenyar la cadena de bars **pederàstics** col·locats l'un al costat de l'altre...» (*El dia que va morir Marilyn*, versió de 1969, pàg. 200)

«[...] l'Andreu em va ensenyar la cadena de bars **homosexuals** col·locats l'un al costat de l'altre...» (*El dia que va morir Marilyn*, versió de 1996, pàg. 230)

Però si hi ha una obra que, sense veure's retallada, va patir una modificació important per part de la Censura, aquesta és *Assassinar amb l'amor*, també de Terenci Moix. Aquest conte, originalment titulat *El temps d'una cigarreta* i que contenia *fortes reminiscències personals* de l'autor, havia d'haver sigut publicat a la revista *Tele/Estel* al 1967 mostrant de forma oberta una història d'amor entre dos nois. La Censura, però, va

convertir-la en una relació heterosexual, canviant al gènere femení totes les referències que el protagonista feia al seu amant:

«[...] fa que totes les experiències artístiques i polítiques estiguin tremendament entroncades amb allò que **ella** m'hauria dit, que **ella** n'hauria pensat: en tot allò que, rebutjat per **ella** i acceptat o defès per mi, o bé a l'inrevés, ens menava a polèmiques serioses, que precedien el lliurament a la intimitat de **l'amor**.»

Assassinar amb l'amor, Revista *Tele/Estel* (1967)

«[...] fa que totes les experiències artístiques i polítiques estiguin tremendament entroncades amb allò que **ell** n'hauria dit, que **ell** n'hauria pensat: en tot allò que, rebutjat per **ell** i acceptat o defès per mi, o bé a l'inrevés, ens conduïa a polèmiques serioses, que precedien el lliurament a la intimitat del **sexe**.»

Assassinar amb l'amor, dins MOIX, Terenci *Tots els contes II*, (1976)

Els canvis, com es veu al final dels textos, anaven més enllà de posar en femení els pronoms i articles, ja que veiem la transmutació del *sexe* a *l'amor*, un canvi que pot ser extrapolable a la resta del llibre. Per exemple, oracions com «després d'haver fet l'amor en tranquil·la pau» passen a ser publicades com «després d'haver-nos estimat en pau i tranquil·litat». Però el que va doldre a Moix va ser el “canvi de sexe”¹⁹ que la Censura va exercir sobre el seu personatge: «el seu somriure glaçat» passa a ser «el somrís glaçat d'ella», les relacions «desastroses, amb tres homes anteriors» ara són «amb tres dones anteriors»; i quan els protagonistes ballaven, «home contra home, completament nus» els lectors de la revista solament van poder llegir que ballaven «silents», tot i que aquest últim encara es pogués llegir de manera ambigua. Moix, al pròleg del recull *Tots els contes* (1976), lamentarà que el conte perdi la força revulsiva que podria haver tingut

¹⁹ L'episodi de Moix recorda a una altra anècdota sobre les irracionalitats de la Censura, en aquest cas cinematogràfica. Al 1953 va arribar la pel·lícula *Mogambo*, que contenia una relació extramatrimonial entre els personatges Vic Marswell (Clark Gable) i Linda Nordley (Grace Kelly). Com que l'adulteri era considerat pecat mortal per l'Església i delictes en Còdigo Penal, elsensors van optar per convertir en germans a Linda i al seu marit Donald Nordley (Donald Sinden), sense adonar-se que això creava una relació d'incest entre els dos. (LÓPEZ, Alfred *Cuando la censura española metió la pata con Mogambo*. Publicat a *Blogs. 20 Minutos*, el 26 de Març de 2006.)

d'haver sigut publicat de forma íntegra al 1967, i és per això que mai va considerar vàlida la versió de *Tele/Estel*.

Aprofitant que s'està fent referència als contes de Moix, val la pena comentar que el seu recull de contes *La torre dels vicis capitals* va patir una desventura pitjor. El censor la va desaconsellar, qualificant els contes de «totalment impublicables» per a la publicació quan la Editorial Selecta els va enviar a censura voluntària al 1968; però el representant de l'editorial, Tomàs Tebé Vilasaló, argumentant que el recull de contes havia guanyat el premi Víctor Català, va proposar-li al censor que indiqués quins d'aquests relats havien de ser suprimits i així fer-ne una edició on solament hi fossin inclosos aquells relats tolerables. Feta la tria, l'editor va afegir-hi dos contes més de Moix (*La Gala* i *Màrius Byron*), que segurament no haguessin sigut aprovats, per contenir també al·lusions a l'homosexualitat, però tot i això va aconseguir que *La torre dels vicis capitals* fos publicada aquell mateix any. Una estratègia, la d'insistir al censor, que li va sortir bé, cosa que no es pot dir de Alfonso C. Comín, director literari d'Editorial Laia, qui després que l'obra *Tirannosaurus* de Guillem Frontera fos desaconsellada al 1972, va enviar una sol·licitud de reconsideració, argumentant que el fet de ser en català restringiria la seva circulació, i que, a més, l'autor comptava amb cert renom arran dels seus premis literaris, però aquest intent va caure en sac foradat, ja que se li va denegar la publicació un cop més i va haver d'esperar al 1977 per a veure-la publicada.

Eliminar o modificar els textos era, en general, un dels destins més probables per a la majoria de llibres amb personatges homosexuals que es van publicar a l'època. També es van donar casos en els quals es va desaconsellar la publicació de l'obra o s'optava per anul·lar-ne el dipòsit en base a criteris burocràtics, com és el cas de *Primer banyador blau marí*. Però sens dubte, el pitjor destí que es podia esperar arran de la publicació d'un llibre era el de la denúncia. De les obres en aquest treball tractades, sols dues van ser denunciades: *Un amor fora ciutat* de Manuel de Pedrolo, i *Quan érem refugiats* de Teresa Pàmies (cap de les dues, cal comentar, va passar per la censura voluntària sinó que es van enviar a dipòsit directament). El motiu més freqüent per a ser denunciat eren els motius polítics, amb gairebé un 70% de les obres publicades entre 1966 i 1974 denunciades per aquest motiu²⁰. Va ser aquest el cas de Pàmies, en el qual el fet que les seves memòries

²⁰ «Entre 1966 y 1974 fueron denunciadas en toda España 165 obras [...] unas 113 fueron denunciadas por motivos políticos (69,3%), unes 47 (28,8%) por motivos Morales y las tres restantes (1,9%), por tratarse de impresos clandestinos» (VAN DEN HOUT-HUIJBEN:2015)

fessin una «propaganda insidiosa del partido comunista y de los movimientos obreros adversos al Régimen»²¹, sumat a la seva coneguda ideologia marxista va ser el que la va portar a judici; deixant comentaris sobre lesbianisme de banda.

Però molt més inusual era que els motius morals portessin a l'editor a judici i, en el cas que es tractarà ara, va ser fins i tot el mateix autor qui va acabar denunciat. Parlem d'*Un amor fora ciutat* escrit a finals dels '50 però enviat al depòsit legal el 18 d'Abril de 1970 per l'editorial Aymà, en una estratègia arriscada per tal de publicar-lo el dia de Sant Jordi. Ràpidament va ser denunciada a Madrid i segrestada a Barcelona, on amb prou feines quedaven una vintena d'exemplars, i es va iniciar un llarg judici que, contra el que era comú, es va portar a terme contra el propi escriptor, acusat d'escàndol públic. Com ja hem vist a l'apartat anterior, Pedrolo plantejava un personatge homosexual que no veia la seva orientació sexual com un vici o una malaltia, sinó com una tendència irrefrenable, fruit dels seus traumes familiars, i que provava de compadir la seva dona i els lectors en el seu drama. Va ser justament això, el fet «que lejos de presentarnos el pecado contra natura como objeto de horror y de execración, viene a afirmarse por el protagonista [...] que tal anormalidad responde a una tendencia irreprimible y que por tanto [...] es más digno de compasión misericordiosa que de execración»²² el motiu que el va portar a ser denunciat. És a dir, que l'obra contenia un «grave aspecto de peligrosidad social» pel fet d'exculpar l'homosexualitat del protagonisme.

²¹ Lidwina M. Van den Hout-Huijben a *El rojo crítico: Expansión de la literatura catalana bajo censura* (1962-1977)

²² Comentaris dels censors recollits a «La repressió de les lletres catalanes: el cas de Manuel de Pedrolo (1962-1972)» de Francesc Foguet i Boreu, dins *Quan tot semblava possible... Els fonaments del canvi cultural a Espanya (1960-1975)*, coordinat per Carles Santacana (2018).

És un argument semblant al que trobem en els comentaris delsensors a altres obres. Sobre *Primer banyador blau marí* (1973), el censor es lamenta que es presenti «el homosexualismo como algo natural y agradable, quejándose de que la sociedad les desprecie». Si bé hi ha excepcions, l'homosexualitat per si mateixa no suposava motiu de censura, a no ser que comptés amb dos agreujants: la sensualitat o la justificació. I l'obra de Pedrolo contenia tant la justificació, com l'erotisme («la novela no explica nada, sino que es una simple narración pornográfica» va dir-ne el segon censor, i afegia «no solamente compadeciendo al homosexual sino poniendo de relieve su vicio como si fuera una gran virtud»²³). Va començar un llarg judici per a Pedrolo, de prop de dos anys, en el qual la qualitat literària de l'autor, apreciada fins i tot ens els informes delsensors, i la seva defensa, amb el seu amic Serrahima com a advocat, van portar Pedrolo a l'absolució. No obstant, si bé el judici va durar prop de dos anys, la premsa no es va fer ressò sobre l'afer Pedrolo, fet que ell lamentarà a la seva correspondència («ningú no s'ha atrevit a fer-hi cap al·lusió, a intentar res per tal crear un cert clima de solidaritat, cap organisme operant no m'ha ofert els seus serveis, assessorament o ajut»²⁴).

Però com ja s'ha comentat diverses vegades, els criteris de la censura eren inconstants, i una obra prohibida un any podia ser acceptada a tràmit el següent. En el cas de Pedrolo, *Un amor fora ciutat* va ser prohibida i denunciada al 1970, va rebre el silenci administratiu a les posteriors edicions de 1972 i 1974, i finalment va ser autoritzada al 1976. La mateixa sort van tenir altres obres que, a base d'insistir, van aconseguir ser

²³ FOGUET, Francesc. Annex a «La repressió de les lletres catalanes: el cas de Manuel de Pedrolo (1962-1972)» pàg. 151-170, dins SANTACANA:2018.

²⁴ PEDROLO, Manuel de. *Epistolari. Volum II*. Pàg. 601-607. Lleida: Biblioteca Literària de Ponent, 1977.

Il·lustració 1 – Notícia sobre la retirada d'Un amor fora ciutat, publicada a La Vanguardia Española el 28 d'Abril de 1970.

Il·lustració 2: Notícia sobre l'absolució d'Un amor fora ciutat, publicada a La Vanguardia Española el 6 d'Abril de 1972.

publicades. *Siro de Moix* i *L'adolescent de sal* de Mesquida van passar sota censura voluntària dos cops en un mateix any (al 1971 en el cas de Moix i al 1973 en el cas de Mesquida) per a poder ser acceptades a tràmit, i *Tirannosaurus* després de ser prohibida al 1972 i al 1972 va passar a ser autoritzada al 1977. També comprovem com obres que en el període anterior havien estat prohibides eren ara admeses a tràmit. És el cas de *L'evangeli segons un de tants*, prohibida al 1962 però autoritzada cinc anys després.

Menció a part mereixen les obres de teatre, que no analitzem en termes de si van ser publicades o no, sinó en si van aconseguir ser estrenades. *Plany en la mort d'Enric Ribera* (Rodolf Sirera 1973), que havia de ser representada al Patronat Cultural Recreatiu de Cornellà, va ser prohibida el 22 de Maig del 1973, i va haver d'esperar-se al 1976 per a poder ser estrenada, en sessions per a majors de 18 anys. Per la seva banda, *Corona per a una necro* (Joan Vila Casas, 1973) no va poder ser estrenada al Teatro Don Juan de Barcelona, ja que al Desembre de 1973 va ser prohibida i no consta que pogués ser representada durant el Franquisme

Pot semblar, havent mencionat tots aquests casos, que el període 1966-1975 va ser molt estricte, ja que la gran majoria d'obres tractades van ser censurades o prohibides; però cal tenir en compte que els motius pels quals aquestes obres eren retallades, si més no els que s'esgrimien, solien anar relacionats amb altres aspectes polítics o morals aliens a l'homosexualitat. L'homosexualitat deixava de ser un tabú com ho havia sigut a les dècades anteriors i començava a poder-se'n parlar amb relativa llibertat, i obres que havien estat prohibides a dècades anteriors van poder veure la llum, com ara *L'evangeli segons un de tants*, de Blai Bonet, que havia estat prohibida al 1962 però que va ser publicada cinc anys més tard. La majoria de censors apuntaven en els seus informes les incidències de relacions homosexuals, però no les mencionaven com a un motiu de pes per a prohibir l'obra, i per tant, notem una tendència progressiva cada cop més tolerant respecte a les representacions de l'homosexualitat a la literatura, una tendència que arribarà al seu punt màxim dins la següent i última etapa.

5. 1975-1977: De la mort de Franco a la fi de la Censura

*Putxa Marès (Ahí) • Ricard • El Rúcio i el Pelao • Llibre de Daniel
Lívius Diamant • Desdesig • Presidi Major • Ramon Rosbif
Satíric, esperpèntic i àdhuc metafísic*

El règim franquista, paral·lelament al deteriorament de la salut de Francisco Franco, va anar mostrant senyals de debilitat en els últims anys de vida del Dictador, durant els quals les crisis i les oposicions s'anaven succeint constantment. Amb la mort del Generalíssim, després d'una agonia allargada, s'obria la porta a la transició democràtica espanyola que, a diferència de la desnazificació d'Alemanya, es va dur a terme de forma molt més lenta. Prova d'això és que la Censura no va acabar el 1975, sinó que la llei de 1966 continuava vigent i es va estendre un parell d'anys més, provocant que diverses publicacions de premsa es trobessin sotmeses encara a la legislació autoritària anterior.

Caldria esperar al Reial Decret-Llei del primer d'Abril de 1977 perquè quedessin «derogados el artículo segundo de la vigente Ley de Prensa e Imprenta»²⁵, i a finals del mateix any perquè caigués també el control de la indústria cinematogràfica, posant així punt i final a la censura. Com a espai cronològic, aquests dos anys d'inici de Transició van suposar l'obertura definitiva del règim, que ja havia anat experimentant una obertura progressiva durant l'última dècada i molt accelerada durant els seus últims mesos.

Al Novembre de 1975 arribaria l'indult a aquelles persones que havien sigut empresonades durant el Franquisme i un any després l'amnistia, però això no els beneficiaria ni els atorgaria cap indemnització a diferència d'altres presos polítics. El que sí que començaria a tenir efecte seria el *Front d'Alliberament Gai de Catalunya* o FAGC, nascut a partir del *Movimiento Español de Liberación Homosexual*, que tot i que trigaria cinc anys a ser legalitzat, va inspirar moviments similars a altres territoris i convocaria, al 1977, la primera manifestació de l'Orgull LGBT, quan l'homosexualitat era encara il·legal a Espanya.²⁶

²⁵ *Real Decreto-Ley 24/1977 sobre libertad de Expresión*, publicat al *BOE* núm. 87, de 12 d'Abril de 1977, pàg 7928 a 79299.

²⁶ FLUVIÀ, Armand de. *El moviment gai a la clandestinitat del Franquisme (1970-1975)*. Barcelona: Editorial Laertes, 2003

Si la censura seguia vigent, i l'homosexualitat seguia sent un delictes, es podria pensar que encara hi va haver càrregues contra aquells textos que continguessin representacions homosexuals. Si bé alguns autors consideren que a la segona meitat de la dècada dels setanta l'homosexualitat va ser encara «*uno de los últimos tabúes del régimen franquista*»²⁷, el cert és que poques de les obres analitzades en aquest breu període es van veure afectades.

Trobem els casos d'obres com *Ricard*, de Guillem Viladot, que va ser presentat a la Censura al Maig del 1977, l'últim mes en el qual la *Ley de Prensa e Imprenta* seguia vigent. Els lectors van apuntar el tema de la homosexualitat present del llibre, però no van oposar-se a la seva publicació. Similarment va passar amb altres obres com *Ramona Rosbif* o *Putà Marès (Ahí)*, de Isa Tròlec i Biel Mesquida respectivament, ambdues presentades a censura al 1977 i ambdues aprovades sense restriccions. Si les comparem amb les obres que eren prohibides a les dècades anteriors, sorprèn la permissivitat que va adquirir la censura del post-franquisme. Per exemple, en el cas de *Putà Marès (Ahí)*, la protagonista manté relacions sexuals amb la mare superiora del convent i assassina una companya d'habitació i una monja. Per si no fos prou, la novel·la conté diverses il·lustracions, a mode de fals passatemps, que parodien el personatge de Santa Catalina Tomàs, «convertida ara en una icona kitsch»²⁸.

Impacta encara més si es compara amb altres obres que sí que van ser censurades per motius religiosos a èpoques no gaire distants, com ara *La festa de tots els morts* (1973), on fragments de relacions sexuals de la protagonista amb un jove i atractiu capellà van haver de ser corregides.

Il·lustració 2- Imatge de Putà Marès (Ahí) desmitificant a Santa Catalina Tomàs. imatge recollida a MARTÍNEZ-GILI:2007

²⁷ VAN DER HOUT-HUIJBEN, Lidwina. *El rojo crítico. Expansión de la literatura catalana bajo censura (1962-1977)*. University of Groningen, 2015.

²⁸ MARTÍNEZ GILI, Raül-David. *Textualisme i subversió: formes i condicions de la narrativa experimental catalana (1970-1985)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. Pàg. 227.

Però no sols destaca les obres que van publicar-se per primera vegada, sinó que, fent la vista enrere, podem recuperar llibres que van ser prohibits o censurats i que ara eren publicats de forma íntegra. És el cas de *Tirannosaurus*, de Guillem Frontera, que, després de dos intents fallits per part de l'Editorial Laia, va aconseguir veure la llum al 1977. *Un amor fora ciutat*, que fins aleshores sols havia rebut el “silenci administratiu” davant dels intents de publicació, va aconseguir ser autoritzada. I els contes de Terenci Moix que no van poder ser publicats a *La torre dels vicis capitals* (1967), es van recollir a *La caiguda de l'imperi sodomita i altres contes* (1976) que, ara sí, va poder-se editar sense traves.

Sols una obra, de les deu que trobem en aquest període, va ser gairebé prohibida. Parlem de *El Rúsio i el Pelao* de César August Jordana, qui havia mort a l'exili però l'obra del qual havia estat recuperada pel seu fill, que intentava ara publicar-la a Espanya. *El Rúsio i el Pelao*, publicada vint-i-cinc anys abans a Santiago de Xile, va ser catalogada pel seu censor com a «analítica, psicològica, freudiana, per lo que no contiene escenas claramente censurables»²⁹. No obstant això, el fet que entre els dos germans protagonistes es desenvolupi una relació sexual, és a dir, la «homosexualidad incestuosa» de la qual parlarà el censor, la feien al seu criteri no acceptable per al dipòsit. No obstant, una segona lectura per part d'un altre censor, que no va veure-hi motius suficients per denegar-ne el dipòsit, va permetre que fos acceptada per silenci administratiu. Recordem que el tema de l'incest havia estat el motiu pel qual s'havia prohibit l'estrena de *Plany en la mort d'Enric Rivera* al 1973, però no sorprèn que *El Rúsio* fos autoritzada ara, si tenim en compte que el *Plany* també va rebre permís per a ser representada al 1976.

Pel que fa als motius literaris, ens trobem amb tot un corpus d'obres que expressen el sentiment amorós de forma oberta i en primera persona, un procés que ja havíem intuït durant els anys anteriors però que fins ara no comptava amb la veu d'un “jo” literari que s'obris i parlés directament al lector, o amb si mateix, dels seus propis sentiments.

«Ses passions amoroses me treuen sa força per escriure o per dir frases meravellosament brodades. T'he de contar moltes de coses, li he dit. Diguem'ho ara, tot d'una! Me repetia. Com explicar-li perquè ho entengui que no puc? [...] Li podia dir:

²⁹ Lidwina M. Van den Hout-Huijben a *El rojo crítico: Expansión de la literatura catalana bajo censura* (1962-1977)

T'enyor. Però sa meva veu hauria de fer una escena tan preparada que cauria dins "s'excés grandieloqüent" o dins una "sinceritat fotonovel·lesca" i el seu "dol"».

(MESQUIDA:1977. Pàg. 78-79)

Aquest sentiment amorós, compartit per la majoria d'obres del període, sol alternar entre l'eufòria de l'enamorament i el penediment per no haver sabut actuar a temps. La majoria de protagonistes es lamenten de no haver actuat correctament en el seu moment, però ara ja no hi ha la crítica a la societat i als seus prejudicis que solien anar lligats al lament i al plany. Joan Ferraté, per exemple, a *Llibre de Daniel*³⁰, escriu «Vaig adonar-me'n en ser a l'avió: volia deixar-te, / Daniel estimat, i al capdavall innocent, / amb el pes de la culpa pel nostre embolic» (FERRATÉ:1977. Pàg. 35). Veiem que els autors, sobretot a l'hora d'escriure poesia íntima, mostren unes emocions molt més obertes que no pas la timidesa que es respirava amb les composicions dels primers capítols:

«T'escric de cara a una paret,

Daniel: t'escric en secret,

Per mi sol. Mai no em llegiràs,

Mai no sabràs en quin mal pas

Em trobo, sense el teu amor.

Ai las, gaiteta de la tor

Que anunciaves l'alba, una alba!

[...]

Adéu, amor meu: t'he estimat

Molt més que res del meu passat

³⁰ Recentment s'han editat els poemes de Joan Ferraté, juntament amb els dietaris inèdits que l'autor va escriure durant els anys 60 i 70 i que va deixar preparats. El conjunt s'ha publicat sota el títol *Del Desig. Tres diaris*. (Editorial Empúries, 2018), coincidint amb la commemoració del 15è aniversari de la seva mort, i hi trobem textos que tracten la relació que Ferraté va tenir durant la seva estada al Canadà amb el jove Daniel.

I molt més que cap avenir,
Molt més que mai no sabré dir
Amb altres mots que aquests, que ho fan
Tot tan fosc i que et dic plorant
De cara a la paret i a l'alba.»

(FERRATÉ:1977. Pàg.31-32)

I continuant amb la línia de la poesia podem fer referència a diversos poetes més: Salvador Jàfer, Llorenç Moyà i Narcís Comadira. El primer, amb *Lívius Diamant* (1975), lliga la seva relació amorosa amb el combat cos a cos: «Príncep vençut dorm als meus dits com si vingués arrabassat pedra d'amor. El sento trist i vell i quec, beu al meu bec roses d'enyor del cel esclau». El segon, per contra, fa una petita reivindicació en contra de la relació entre el seu amor i el pecat: «¿Per què ha de ser pecat, amor, estimar / l'AMOR?». ³¹ I en la poesia de Comadira, com ara *Desdesig* (1976), les poesies són d'un amor homosexual «mig somniat (pigmaliònic) mig vist amb la lent de la ironia» ³², cosa que observem des de la mateixa dedicatòria:

«A L., únic procurador d'aquests poemes.»

(COMADIRA:1976, pàg.35)

³¹ *Poema VII de Presidi Major* (Llorenç Moyà, 1977)

³² BOU, Enric. PLA, Ramon. *Creació i crítica en la literatura catalana*. Edicions Universitat de Barcelona, 1993. Pàg. 25.

6. Conclusions

6.1. Conclusions generals

- **El Franquisme, al tractar-se d'un període que abraça diverses dècades, difícilment podrà tractar-se com una sola unitat, pel que l'enfocament per parts és el més adequat.**

Com s'ha anat observant al llarg del Treball de Final de Grau, les expectatives que es tenien a l'entorn de l'homosexualitat, així com la concepció mateixa d'homosexualitat, han anat canviant al llarg de les dècades, però sempre de forma progressiva cap a una major tolerància. L'etapa 1939-1945 es caracteritza per una postura que silencia i ignora les mostres de literatura catalana i les representacions homosexuals, mentre que els anys 1946-1966 generen un corrent de lectures "homòfobes" que cataloguen l'homosexualitat, si bé amb algunes excepcions, de vici, pecat o malaltia. A partir del 1966 i fins a la mort de Franco, les lectures tendien a la normalització i l'equiparació de les relacions homosexuals amb les heterosexuales, i a partir del 1975 les representacions d'homosexualitat es mostraven ja sense embuts.

- **Les representacions d'homosexualitat aniran molt lligades al context en el qual van ser escrites, per exemple en relació amb l'Església Catòlica o a la Psicoanàlisi**

Si bé ja es contemplava la possibilitat que l'Església i la religió fossin freqüents a les obres, ja no tant sols per representar personatges homosexuals sinó pel període històric en el qual van ser escrites (una dictadura amb forta presència de la religió catòlica), d'entre tots els punts de lligam que es poden establir entre totes o gran part de les obres, la influència que Freud i la psicoanàlisi va tenir sobre els escriptors a l'hora de tractar la sexualitat és dels trets persistents que més m'ha sorprès. No solament s'hi fan referències explícites, mencionant-ne els preceptes, els títols o els noms dels autors, sinó que les idees freudianes hi són presents de forma subtil. Alguns dels autors, fins i tot, en fan una marca distintiva i s'enorgulleixen d'haver-se informat d'aquest aspecte abans d'iniciar la redacció.

- **Diversitat geogràfica.**

Analitzant la procedència dels 25 autors de les obres estudiades, s'observa una forta tendència a crear personatges homosexuals a les Illes Balears, amb un 36% d'autors provinents de l'illa de Mallorca. És un aspecte que vaig comentar en algunes de les entrevistes que vaig fer a l'inici del Treball Final de Grau amb Sebastià Portell, on ja em va fet notar la presència de molts balears a la meua bibliografia inicial. A l'Annex d'aquest treball s'hi inclouen més dades, així com una possible explicació.

- **Poca presència femenina.**

Vora un 20% dels personatges homosexuals de les obres analitzades són figures femenines, una representació femenina que és encara més minúscula si es té en compte que a la llista d'autors sols hi ha tres escriptores. Deixo oberta la possibilitat d'analitzar més a fons les presències d'homosexualitat femenina al llarg de la literatura, que si bé no he exclòs d'estudi en aquesta anàlisi, sí que són residuals en comparació amb les d'homosexualitat masculina.

- **Tòpics literaris:**

Un cop superats els prejudicis i les visions negatives respecte l'homosexualitat, la majoria d'autors opten per utilitzar l'orientació sexual dels seus personatges com a forma de donar un gir a les trames més comunes (el triangle amorós, l'abandonament, la gelosia, l'amor prohibit...). És interessant veure l'esforç que diferents autors fan per normalitzar l'homosexualitat dins la literatura, i mostrar-la com una opció a la qual es pot recórrer sense haver de plantejar-la com a pecaminosa o immoral.

6.2. Aspectes a millorar

- La divisió per èpoques: Si bé el fet de dividir el període de Franquisme i Censura en diferents etapes cronològiques és la més encertada, potser no s'hagués hagut de centrar tant en els fets històrics (mort de Franco) o legislatius (Ley de Prensa de 1966) sinó en aquells esdeveniments que afectessin de forma directa el col·lectiu homosexual, com ara l'aprovació de la Ley de Vagos y Maleantes, o la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social

de 1970, que provava de “tractar” i “curar” l’homosexualitat a través de centres penals i teràpies d’aversió.

- Sexualitats alternatives no tractades: El focus del treball eren les representacions d’homosexualitat masculina i femenina, pel que altres sexualitats o comportaments relacionables (transsexualitat, transvestisme...) han sigut excloses tot i que en algunes de les obres, com ara *Lilí Barcelona* de Terenci Moix, n’hi havia presència. Per altra banda, el tema persistent de la pederàstia a la literatura podria ser un altre tema d’estudi..
- Finalment, com ja s’ha indicat a la introducció, l’objecte del treball eren les mostres de *ficció*. Analitzar articles de premsa, entrades de diccionari o assaigs científics que tractessin el tema a l’època és una altra de les portes que deixo obertes.

7. Bibliografia

7.1. De les obres analitzades

BARCELÓ, Francesc. *La sabata de l'emperador Orfran i altres contes*. Palma: Editorial Moll, 1974.

BONET, Blai. *El mar*. Barcelona: Aymà, 1958.

BONET, Blai. *Entre el coral i l'espiga*. Palma: Editorial Moll, 1952

BONET, Blai. *Judes i la primavera*. Barcelona: Club Editor, 2016.

BONET, Blai. *L'evangeli segons un de tants*. Barcelona: Proa, 1967.

COMADIRA, Narcís. *Desdesig*. Barcelona: Edicions 62, 1976.

FERRATÉ, Joan. *Llibre de Daniel*. Barcelona: La Gaya Ciència, 1976.

FRONTERA, Guillem. *Tirannosaurus*. Barcelona: Editorial Laia, 1977

GARRIGA I BARATA, Francesc. *Entre el neguit i el silenci*. Sabadell: 1959.

JÀFER, Salvador. *Lívius diamant*. Barcelona: Llibres del mall, 1975

JANER, Gabriel. *El cementiri de les roses*. Barcelona: Editorial Selecta, 1972.

JANER, Gabriel. *La capitulació*. Palma: Editorial Moll, 1972

JORDANA, Cèsar-August. *El Rúsio i el Pelao*. Barcelona: Edicions 62, 1988.

MANRESA, Joan. «La carretera n.º13». *Primer banyador blau marí*. Palma de Mallorca: Edicions Cort, 1973.

MAS I BAUÇÀ, Joan. *Escàndol a camp de mar (dos mil porcs)*. Palma de Mallorca: Daedalus, 1966

MESQUIDA, Biel. *L'adolescent de sal*. Barcelona: Editorial Empúries, 1990.

MOIX, Terenci. «Assassinar amb l'amor». dins *Tele/Estel*, 1967, núm 76, p. 22-24

MOIX, Terenci. *Assassinar amb l'amor i altres contes*. Barcelona: Edicions 62, 1979. (Col·lecció El Cangur). ISBN: 84-297-1511-8

MOIX, Terenci. *El dia que va morir Marilyn*. Barcelona: Edicions 62, 1969.

- MOIX, Terenci. *La caiguda de l'imperi sodomita*. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- MOIX, Terenci. *La torre dels vicis capitals*. Barcelona: Selecta, 1968.
- MOIX, Terenci. *Lilí Barcelona i altres travestís*. Barcelona: Edicions 62, 1978.
(Col·lecció El Cangur)
- MOIX, Terenci. *Sadístic, esperpèntic i àdhuc metafísic*. Barcelona: Dopesa, 1976.
- MOYÀ, Llorenç. *Presidi Major: Poemes*. Palma de Mallorca: Editorial Mol, 1977
- PÀMIES, Teresa. *Quan érem refugiats*. Barcelona: Dopesa, 1975.
- PEDROLO, Manuel. *Un amor fora ciutat*. Barcelona: Deriva Editorial, 1996.
- PIDE CABANYES, Oriol *També les fòrmiques, Dylan, algun dia ploraran de solitud*.
Barcelona: Destino, 1974.
- RIERA, Carme. *Te deix, amor, la mar com a penyora*. Barcelona: Editorial Laia,
1977.
- SERRA, Jaume. *Desitja'm sort, Mandelene*. Barcelona: Grijalbo cop, 1985.
- SIRERA, Rodolf. *Plany en la mort d'Enric Ribera*. Barcelona: Edicions 62, 1982
- TRÒLEC, Isa. *Ramona Rosbif*. València: Editorial Climent, 1985.
- VICENS, Antònia. *La festa de tots els morts*. Barcelona: Hogar del libro, 1982.
- VILA CASAS, Joan. *Corona per a una necro*. [Manuscrit] Arxiu Teatral Santos,
1959-1980.
- VILADOT, Guillem. *Ricard: jo que en tu mon estatge he tingut*. Barcelona: Galba
Edicions 1977.
- VILLALONGA, Llorenç. *Andrea Víctrix*. Barcelona: Edicions Destino, 1974
- VILLALONGA, Llorenç. *Aquil·les o l'impossible*. Palma: Editorial Moll, 1964
- VILLALONGA, Llorenç. *Bearn o la casa de les nines*. Barcelona: Edicions 62, 1984.
- VILLALONGA, Llorenç. *El misantrop*. Barcelona: Edicions 62, 1989. (Col·lecció
El Cangur)

VILLALONGA, Llorenç. *L'hereva de donya Obdúlia*. Barcelona: Club Editor S. L., 1964.

VILLALONGA, Llorenç. *Mort de dama*. Barcelona: Club Editor S.L., 1988.

7.2. Bibliografia complementària

BOU, Enric. PLA, Ramon. *Creació i crítica en la literatura catalana*. Edicions Universitat de Barcelona, 1993.

CLOTET, Jaume. torra, Quim. *Les millors obres de la literatura catalana (comentades pel censor)*. Barcelona: A Contra Vent Editors, 2010.

COCA, Jordi. *Pedrolo, perillós?: converses amb Manuel de Pedrolo*. Barcelona: Dopesa, 1973.

DE FLUVIÀ, Armand. *El moviment gai a la clandestinitat del franquisme (1970-1975)*. Barcelona: Editorial Laertes, 2003

FERNÀNDEZ, Josep-Anton. *Another Country. Sexuality and National Identity in Catalan Gay Fiction*. Londres: Maney Publishing, 2000.

FERRARONS, Albert. *Rosa sobre negro*. Madrid: Editorial Egalés, 2010.

FOGUET, Francesc. «La repressió de les lletres catalanes: el cas de Manuel de Pedrolo (1962-1972)». Pàg. 151-170. Dins SANTANA, Carles. *Quan tot semblava possible... Els fonaments del canvi cultural en Espanya (1960-1975)*. Publicacions de la Universitat de València, 2018.

FREUD, Sigmund. *Tres ensayos sobre teoria sexual*. Traducció de Luis López Ballesteros y de Torres. Madrid: Alianza Editorial, 1972.

GALLOFRÉ I VIRGILI, Maria Josepa. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

MANENT, Albert. CREXELL, Joan. *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988

MARTÍNEZ GILI, Raül-David. *Textualisme i subversió: formes i condicions de la narrativa experimental catalana (1970-1985)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

MIRA, Alberto. *De Sodoma a Chueca. Una història cultural de la homosexualidad en España en el siglo XX*. Barcelona: Editorial Egalés, 2004.

OLMEDA, Fernando. *El látigo y la pluma. Homosexuales en la España de Franco*. Madrid: Oberon, 2004

PEDROLO, Manuel. *Epistolari, Volum I*. Edició de Xavier Garcia. Lleida: Biblioteca literària de Ponent, 1997

PEDROLO, Manuel. *Epistolari, Volum II*. Edició de Xavier Garcia. Lleida: Biblioteca literària de Ponent, 1997

PORTELL, Sebastià. *Amors sense casa*. Barcelona: Angle Editorial, 2018.

VAN DER HOUT-HUIJBEN, Lidwina. *El rojo critico. Expansión de la literatura catalana bajo censura (1962-1977)*. University of Groningen, 2015.

VILLALONGA, Llorenç. *333 cartes*. Edició de Jaume Polar. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 2006.

7.3. Webgrafia

LÓPEZ, Alfred. «Cuando la censura española metió la pata con la película “Mogambo”» *Blogs. 20 Minutos* [en línia] 25-05-2006 <<https://blogs.20minutos.es/yaestaellistoquetodolosabe/mogambo-y-la-censura-espanola/>> [Consulta: 12 de Juny de 2019]

AGENCIA ESTATAL. «Real Decreto-ley 23/1977» *BOE. Núm 83*. [en línia] 07-04-1977 <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-8855>> [Consulta: 30 de Maig de 2019]

7.4. De les imatges

Imatge 1- Extractes de diari sobre el cas Pedrolo, extret de les edicions digitals de *La Vanguardia. Hemeroteca* (hemeroteca.lavanguardia.com). Del 24 d'Abril de 1970 i del 6 d'Abril de 1972 respectivament.

Imatge 2- Il·lustració extreta de *Putà Marès (Ahí)* (1977) de Biel Mesquida, dins de MARTÍNEZ GILI, Raül-David. *Textualisme i subversió: formes i condicions de la narrativa experimental catalana (1970-1985)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. Pàg. 227.

8. Annex

Donat el volum de les obres i dades trobades al llarg de la recerca, s'inclouen en aquest annex altres dades d'interès.

8.1. Sobre les obres descartades

Diverses obres en català publicades durant el franquisme amb personatges homosexuals o referències a l'homosexualitat no han estat incloses en l'estudi, ja fos per donar més rellevància a altres títols o autors, o per tal de concretar altres aspectes. Aquí s'inclou aquesta llista d'obres no incloses, sempre factible d'augmentar a mesura que es fessin noves troballes:

BARCELÓ I FORTUNY, Francesc. *El paratge de l'aranya* (1973)

CAPMANY, Maria Aurèlia. *Quim/Quima* (1971)

COCA, Jordi. *Alta Comèdia* (1973)

MESQUIDA, Biel. *El bell país on els homes estimen els homes* (1974)

MOIX, Terenci. *Siro o la increada consciència de la raça*. (1971)

MOIX, Terenci. *Món mascle* (1971)

MOIX, Terenci. *Onades sobre una roca deserta* (1969)

MOIX, Terenci. *Sadístic, Esperpèntic i àdhuc metafísic* (1976)

MOYÀ, Llorenç. *Polifem*. (1962)

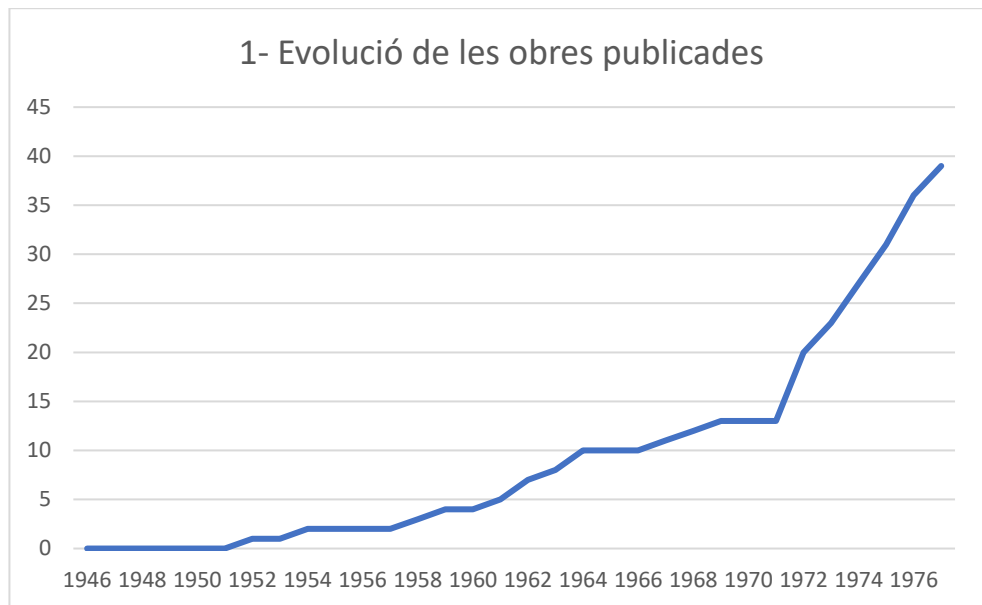
PEDROLO, Manuel de. *Anònim I* (1975)

UTRILLA, Lluís. *Una llosa de marbre negre* (1974)

VILLALONGA, Llorenç. *L'àngel rebel* (1961)

8.2. Estadístiques

S'inclouen a continuació tot un seguit de gràfiques i estadístiques per a donar una interpretació més visual del que ja s'ha anat comentant al llarg de l'estudi. Començarem analitzant quin va ser el volum d'obres amb personatges homosexuals publicades:

Il·lustració 3- Gràfic acumulatiu amb el nombre d'obres amb personatges homosexuals publicades per any durant el període 1946-1976. Sols es tenen en compte les dates de publicació (no de redacció) de les primeres edicions. El gràfic és acumulatiu, pel que les dades no reflecteixen el nombre d'obres publicades un any concret sinó la suma amb els anys anteriors.

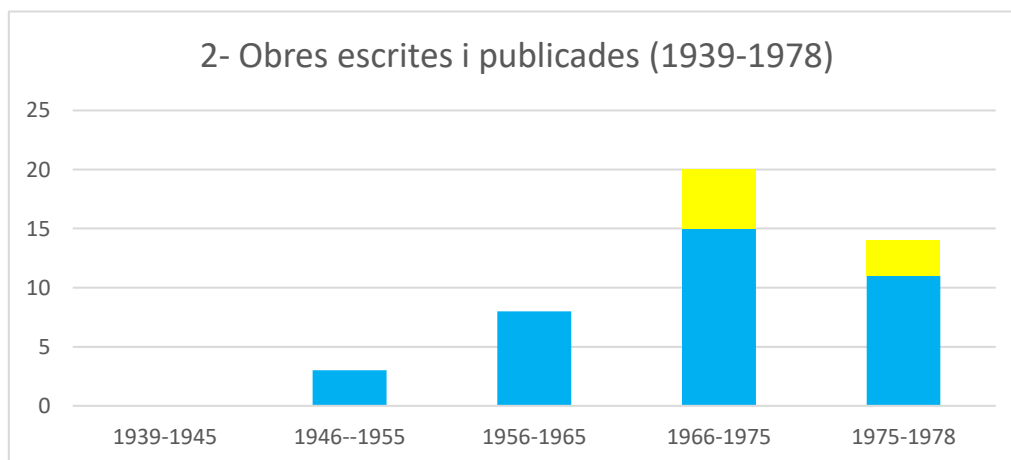
Com veiem, hi ha certs moments clau que expliquen les tendències del gràfic. Durant els primers anys, la progressió és lenta, ja que, com veurem a la taula de la pàgina següent, parlem sols d'una o dues obres anuals. A partir del 1954 és quan a tot l'estat espanyol es va començar a publicar literatura amb contingut homosexual, i és als voltants d'aquesta data que comencen a sorgir obres en català, com observem en la lleugera crescuda que es dona als anys cinquanta. Progressivament anirà augmentant, però és a partir dels anys '70 que trobem el veritable "boom" literari, i passem de tretze obres amb contingut homosexual el 1969, a tenir-ne trenta-nou el 1977, és a dir, tres vegades més en menys d'una dècada.³³

³³ En aquest gràfic, i en tots els de l'Annex, sols es tenen en compte les trenta-nou obres analitzades al llarg de l'estudi, no s'hi inclouen les dotze obres que van quedar-ne excloses i que ja hem mencionat a la pàgina anterior. No obstant, com a curiositat, si les incloem en aquest gràfic les dades són més espectaculars: de tenir setze obres el 1969 passaríem a tenir-ne cinquanta-una al 1977.

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958
0	0	0	1	0	1	0	0	0	1
1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
1	0	1	2	1	2	0	0	1	1
1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Total
1	0	0	7	3	4	4	5	3	39

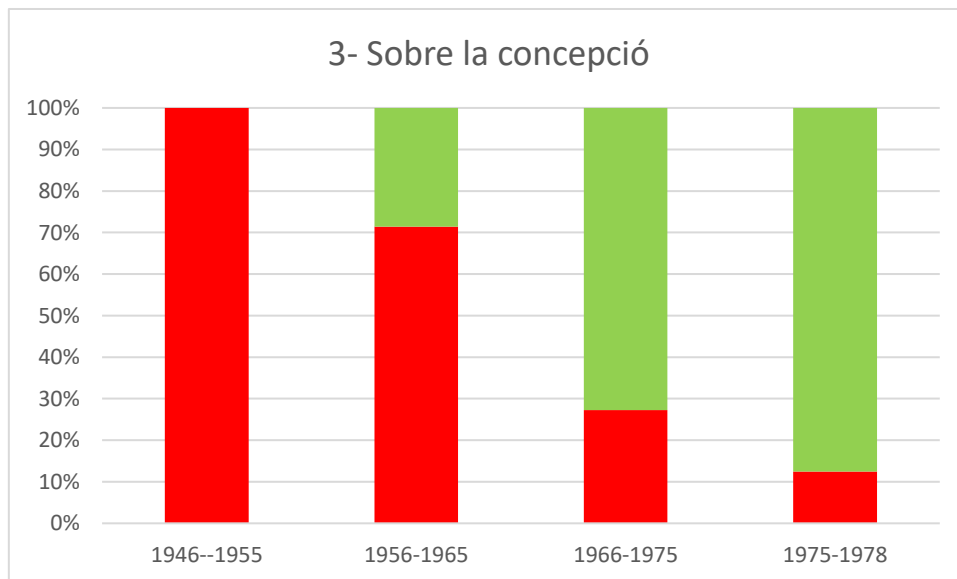
Il·lustració 4- Taula amb la xifra de publicacions per any, a partir de la qual s'ha el·laborat el gràfic anterior, a partir de les dades acumulatives.

Observem a la taula de dades anterior el que ja hem comentat al primer gràfic: mentre que a la dècada dels quaranta no hi trobem representacions, és a partir dels cinquanta i dels seixanta que hi ha una tímida oferta d'obres amb representació d'homosexuals, una oferta que als anys setanta passarà a establir-se definitivament. Caldria veure, evidentment, no sols *quantas* representacions trobem sinó *com* són aquestes representacions, ja que no és el mateix les relacions homosexuals que trobem a obres dels anys setanta com *Te deix, amor, la mar com a penyora* (1974) de Carme Riera, que les de *L'hereva de Donya Obdúlia* (1964) de Villalonga, com ja hem comentat al llarg del treball; i això ho podem comprovar més endavant. Abans però, aportem més dades sobre la diferència de publicació d'obres amb representació homosexual, agrupant-les ara per períodes (els mateixos períodes de temps que hem utilitzat al llarg del treball):

Il·lustració 5- Nombre d'obres publicades a cadascun dels períodes que hem definit. En blau, les obres escrites i publicades al mateix període. En groc, les escrites en períodes anteriors i publicades posteriorment, per motius de censura o voluntat de l'autor.

Al gràfic 2 hi veiem la relació d'obres amb personatges homosexuals escrites i publicades a cada dècada. En blau s'hi marca el volum d'obres *escrites*, i en groc, aquelles obres que van ser *publicades* (o publicades de forma íntegra, en cas que haguessin estat censurades) tot i haver estat escrites en dècades anteriors. S'observa el que ja s'ha anunciat al llarg de l'estudi: a partir de la *Ley de Imprenta i Premsa*, però sobretot a partir dels anys setanta, apareix un "boom" literari que integra els protagonistes homosexuals a les seves obres. Entre 1966 i 1975 trobem quinze obres amb representació de l'homosexualitat, xifra que puja a la vintena si hi afegim reedicions de les dècades anteriors, xifra similar, tot i que molt superior, a la que trobarem en el període 1975-1978, que a primera vista es presenta evidentment inferior (11 obres publicades, 3 d'elles reedicions) però que és important si tenim en compte que és un període de sols tres anys, a diferència dels altres que són d'una dècada. Tot això ens remarca la importància de la dècada dels setanta pel que fa a la literatura homosexual en català. Però no sols això: si analitzem la forma en la qual eren descrits els personatges homosexuals (en funció de si eren tractats de "malalts", "viciosos" o "pecadors" o relacionats amb perversions; o si, per contra, es donava una imatge d'ells més normalitzada i equiparable a la heterosexual) s'observa que és també en aquesta època que els discursos sobre l'homosexualitat tendeixen a deixar enrere les concepcions negatives. Al següent gràfic, el número 3, veiem en roig el tant per cent d'obres que fan crítica "homòfoba", mentre que en verd veiem aquelles obres que proven d'integrar els homosexuals en la trama sense fer-ne judicis.

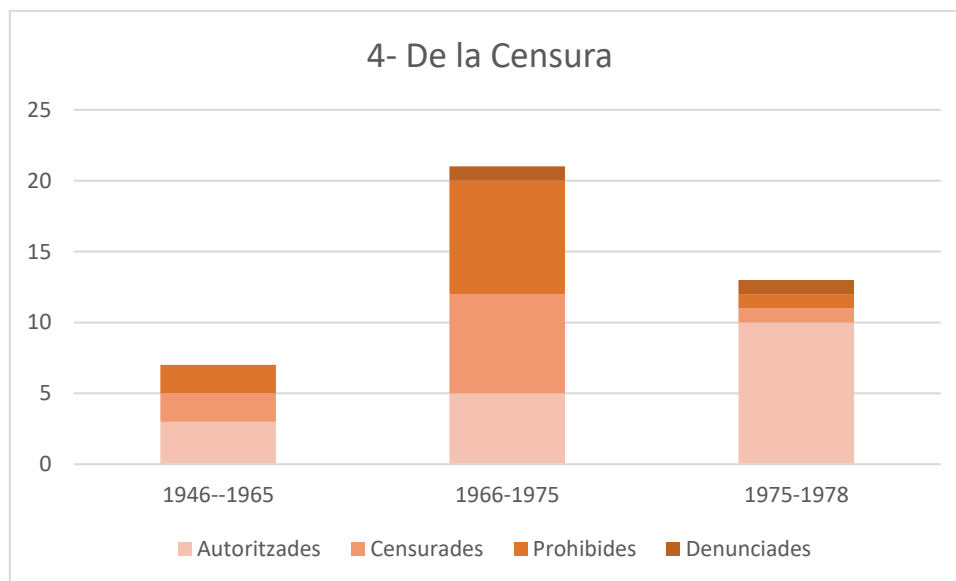

Il·lustració 6- Representació d'homosexualitat a les obres analitzades, indicant el tant per cent de representació "normalitzada" en verd, i el tant per cent de representació negativa o pejorativa en roig.

Pel que fa a la censura, els resultats són els següents:

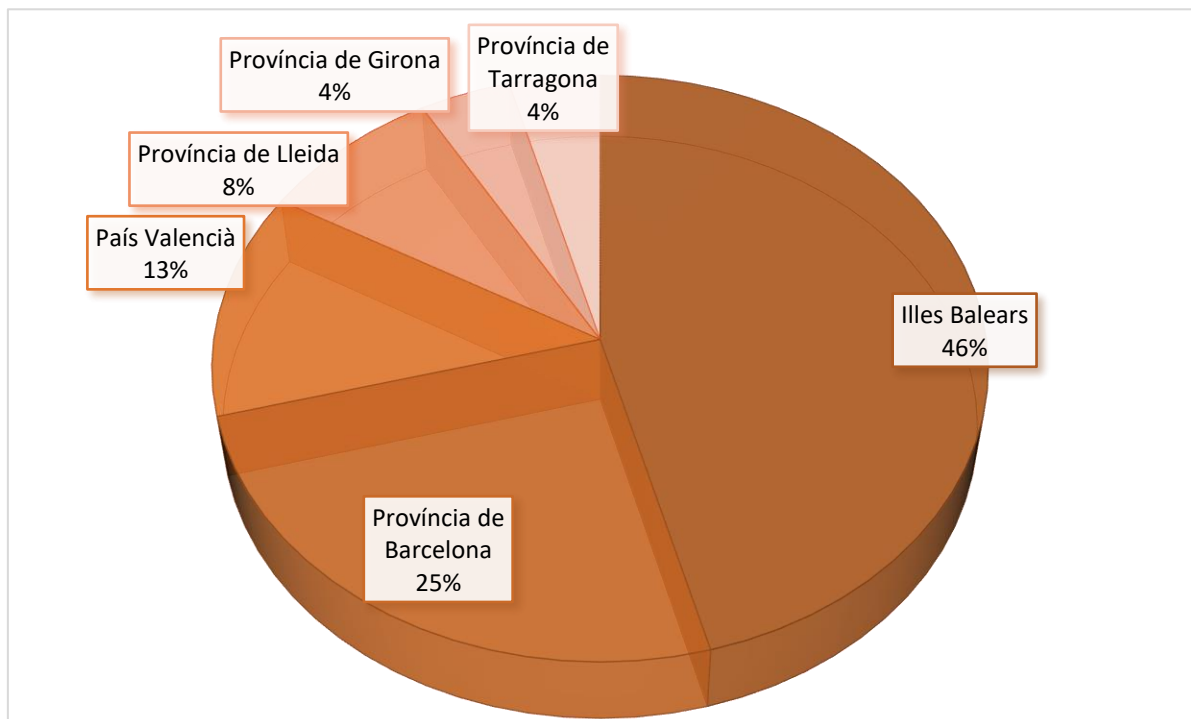
	Autoritzades	Censurades	Prohibides	Denunciades
1946-1965	3	2	2	0
1966-1975	5	7	8	1
1975-1978	10	1	1	1

Comparativament, els anys 1966-1975 van ser els anys en els quals es va censurar més, tant proporcionalment com quantitativament. Ara bé, també van ser els anys en els quals es van escriure i publicar més obres relacionades amb l'homosexualitat. A més, si analitzem el període 1966-1975 de forma més detallada, veurem com durant els últims anys (1972-1975) es van autoritzar més obres sense haver de ser censurades (quatre de les cinc obres autoritzades durant el període són d'aquests tres anys), un estil de tolerància molt semblant al que hem trobat als anys 1975-1978, on la majoria de les obres eren publicades sense censura.

Il·lustració 7- Nombre d'obres, agrupades segons els períodes de temps que hem utilitzat durant el treball, remarcant la reacció de la censura al respecte, segons si van ser autoritzades, censurades, prohibides o denunciades.

Per concloure, si passem a parlar dels autors, cal destacar, en primer lloc, un fet que ja s'ha comentat abans, que és el predomini que tenen els autors de les Illes Balears en aquest camp. Dels 25 autors als quals s'ha fet menció, gairebé la meitat d'ells (el 46%) provenen de Mallorca. A la imatge aquí present, veiem de forma gràfica el predomini illenc en els autors. Si bé no hi ha una causa clara del perquè, si entrem en el terreny de la psicoanàlisi hi ha autors que han parlat de com les societats *matriarcalistes*, que no *matriarcats*, que constitueixen societats més aïllades, tradicionals i religioses, presenten un grau relativament alt d'homosexualitat latent³⁴. Això explicaria perquè a les Illes Balears, donada la seva situació aïllada en comparació amb la resta de territoris catalanoparlants, en trobem més representacions.

Il·lustració 8- Representació dels autors de les obres analitzades per territori. Cal comentar que dins del 25% d'autors de la Província de Barcelona, hi ha un 50% d'autors (és a dir, un 12,5% del total) que provenen de la ciutat de Barcelona.

³⁴ Andrés Ortiz-Osés se serveix d'aquesta teoria, basada en els tipus ideals-reals de Weber, per escriure *El matriarcalismo vasco: reinterpretación de la cultura vasca*. (Bilbao: Universidad de Deusto, 1980), on també aborda la presència d'homosexualitat en les societats aïllades.

Declaració d'autoria

Amb aquest escrit declaro que sóc l'autor/autora original d'aquest treball i que no he emprat per a la seva elaboració cap altra font, incloses fonts d'Internet i altres mitjans electrònics, a part de les indicades. En el treball he assenyalat com a tals totes les citacions, literals o de contingut, que procedeixen d'altres obres. Tinc coneixement que d'altra manera, i segons el que s'indica a l'article 18, del capítol 5 de les Normes reguladores de l'avaluació i de la qualificació dels aprenentatges de la UB, l'avaluació comporta la qualificació de "Suspens".

Barcelona, a 14 de Juny de 2019

Signatura:

Marc Arencón Llobet

Membre de:

LE
RU

Reconeixement internacional de l'excel·lència

B:KC

Barcelona
Knowledge
Campus

Health Universitat
de Barcelona
Campus